

В.Ф.СЕРГЕСЬВА, В.Є.ПРОКОПЧУК, Н.В.БАЛАБУХА

**ВИХОВНА РОБОТА
В СУЧАСНОМУ ВИЩОМУ
ЗАКЛАДІ ОСВІТИ**

Редакційно-видавничий відділ "Вежа"
Волинський державний університет імені Лесі Українки
Луцьк - 2000

В.Ф.Сергєєва, В.Є.Прокопчук, Н.В.Балабуха

***ВИХОВНА РОБОТА В СУЧАСНОМУ
ВИЩОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ***

(Методичні рекомендації)

Редакційно-видавничий відділ "Вежа"
Волинського державного університету імені Лесі Українки
Луцьк - 2000

УДК 378.1

ББК 74.580.0

С 32

Рекомендовано до друку вченою радою Волинського державного університету імені Лесі Українки (протокол № 3 від 3 вересня 1999 року).

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України для використання у навчально-виховному процесі як методичні рекомендації для викладачів, працівників і студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації (протокол № 2/433 від 29.12.1999 р.).

Рецензенти:

А.С. Нісімчук - доктор педагогічних наук, професор Волинського державного університету імені Лесі Українки, член-кореспондент Академії педагогічних наук України

Г.С. Маслай - доцент, директор Волинського обласного навчально-методичного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів

Сергеева В.Ф., Прокопчук В.Є., Балабуха Н.В.

С32 Виховна робота в сучасному вищому закладі освіти : Метод. рекомендації. – Луцьк : Ред.-вид. відд. Вежа Волин. Держ. Ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. -110 с.

У посібнику висвітлюються загальні закономірності, принципи й методика організації виховної діяльності в сучасному вищому закладі освіти, накреслюються шляхи її вдосконалення, подаються практичні розробки з виховної роботи.

Для організаторів виховної роботи вищих закладів освіти.

УДК 378.1

ББК 74.580.0

© Сергеева В.Ф., В.Є. Прокопчук. Н.В. Балабуха, 2000

ВСТУП

Перетворення людського індивіда (як представника *homo sapiens*) в особистість відбувається під впливом багатьох факторів, і одним із найважливіших є виховання.

Виховання як комплекс впливів, які забезпечують соціалізацію індивіда, має певне непересічне значення на різних вікових етапах життя людини. Особливу роль воно відіграє в період, коли фізіологічно людина вже є дорослою, проте брак життєвого досвіду не дає змоги їй достатньо об'єктивно оцінювати навколишній світ, суспільні процеси, стосунки між людьми тощо.

Сучасне суспільство ставить досить високі вимоги до особистості як до суб'єкта, що втілює стійку систему соціально значущих якостей, які визначають її моральне ставлення й характеризують як члена суспільства. Крім того, демократизація та гуманізація суспільства, активізація ринкових відносин, відродження матеріальних і духовних засад суспільного життя, всезагальна комп'ютеризація технологій, т. зв. "глобалізація" думки висунули на порядок денний потребу у нових формах соціальної поведінки. А відтак, саме тепер повною мірою проявилася фундаментальна залежність громадян нашої країни, цивілізації в цілому від особливостей і якостей особистості, які закладаються освітою. Слід відзначити, що навчання й виховання - це підсистеми освіти. Вони діалектично взаємопов'язані і взаємодіють між собою: навчання виховує особистість, а виховання навчає її життю. А тому, досягненню мети - формування висококваліфікованого творчого спеціаліста-інтелігента - має бути підпорядкована не лише навчальна, наукова, профорієнтаційна робота, але й виховний процес, позааудиторна діяльність науково-педагогічних колективів студентських організацій вищих закладів освіти. Означені тенденції сучасної суспільної розбудови зовсім по-новому ставлять проблеми навчання, виховання й розвитку особистості, які всім ходом історичних процесів потребують необхідності збільшення культуроємкості їх змісту, технології та організаційних форм.

Роль і відповідальність вищих закладів освіти у процесах суспільного прогресу очевидна. Внаслідок перегляду цілей вищої освіти, як відзначено симпозіумом ЮНЕСКО у жовтні 1994 р., ця міжнародна організація серед головних завдань вищих закладів освіти на перше місце поставила проблему реалізації особистості в інтелектуальному, культурному й моральному розвитку.

Людина з вищою освітою повинна володіти широким світоглядом, бути зрілим громадянином, уміти правильно сприймати й оцінювати найскладніші життєві процеси.

Тому такою важливою сьогодні є побудова системи виховання у вищому навчальному закладі, яка відповідає його статусу й особливій місії в сучасному світі. Проте саме проблеми виховання в потоці найбільш важливих питань недооцінюються. Відпрацьовані раніше механізми культурної соціалізації все частіше підміняє соціальна адаптація до наявної реальності з її новими неусталеними цінностями, невизначеними авторитетами. Люди, які сформовані поза системою базових культурних орієнтирів і цінностей, легко опиняються у тенетах псевдокультури та сурогату ідей. Вищий заклад освіти не повинен перетворювати студентів на одержувачів певної суми знань, що призводить до пасивних форм навчання. Необхідно домагатися активного залучення кожного студента в систему культурних відносин, внаслідок чого він практично засвоює культурні цінності, як майбутній спеціаліст набуває навичок і вмінь творчо, на високому культурному рівні розв'язувати професійні питання. Тільки тоді підготовлені вищими закладами освіти фахівці відповідатимуть усім вимогам соціально-економічного прогресу.

Мета виховання творчої особистості громадянина незалежної держави заперечує стихійність виховного процесу у вищій школі. Сьогодні виникає необхідність розробити і теоретично обґрунтувати технологію управління системою виховної роботи у вищих закладах освіти, визначити її компоненти, основні напрями виховної діяльності деканатів та кафедр;

окреслити функції, структуру діяльності кураторів академічних груп, органів студентського самоврядування. Лише кваліфіковане управління з чітким розподілом прав і обов'язків усіх суб'єктів та об'єктів виховного процесу забезпечить належну організацію виховної роботи у вищому закладі освіти, а відтак і реалізацію сучасної гуманістичної концепції виховання.

Постійне врахування потреб суспільства у спеціалістах з вищою освітою є особливо актуальним в умовах перехідної економіки, під час швидкої зміни стандартів поведінки. Тому одним із важливих завдань виховної роботи сучасного вищого закладу освіти є формування типу людини, орієнтованого на безперервну освіту.

З огляду на це важлива роль належить різнопрофільним кафедрам вищого закладу освіти, підвищенню виховного впливу навчальних занять, оскільки культура сучасного спеціаліста включає як соціальне і гуманітарне мислення, так і необхідність розвитку теоретичного мислення, прагнення до пошуку істини, відповідей на світоглядні питання.

Інфраструктура виховного процесу у вищому закладі освіти внаслідок об'єктивних та суб'єктивних причин базується в основному лише на навчальному процесі. В цих умовах зростає роль викладача, його вміння вести діалог зі студентами. Практика свідчить, що в сучасних умовах викладачі все більше орієнтуються на розв'язання виховних завдань безпосередньо у процесі занять. На неформальне спілкування зі студентами, яке матеріально не стимулюється, у викладачів не залишається ні сил, ні часу, а загалом і бажання. Студенти ж потребують і прагнуть неформального спілкування з викладачами. Тому інститут кураторства (наставництва) у вищій школі є не лише бажаним, а й необхідним. Особливо вираженою ця необхідність є на перших курсах, коли нове студентське поповнення ще не знайоме з завданнями, принципами та формами вузівського життя, не здатне без допомоги куратора або викладача-наставника включитись у всі форми діяльності вищого закладу освіти. По суті, викладацький колектив і кожен

викладач-куратор, зокрема, справляють вирішальний вплив на формування особистості майбутнього спеціаліста.

Найважливішими аспектами виховної роботи у вищому закладі освіти є, на наш погляд, формування системи ціннісно-нормативних установок студентів, відмова від стереотипів масової культури. Сьогодні лише незначна кількість студентів звертається до класичного мистецтва. Засоби масової інформації пропагують зразки західної культури здебільшого невисокої якості. Піднімається стихія релігійного кітчю - поспішного приєднання молоді до тієї чи іншої конфесії. Це має характер соціальної дифузії, а не свідомого вибору. Одночасно відбувається прагматизація способу мислення студентів. Тепер дедалі частіше студенти розглядають своє навчання як інструмент, який спроможний забезпечити життєвий успіх. Проте це розуміння часто обмежується визнанням цінності лише професійних знань і навичок, не враховуються загальнокультурні аспекти, необхідні як для нормального та плідного співробітництва в бізнесі, науці, так і на міжособистісному рівні. Із сучасного становища дефіциту духовності та моральності шукають вихід як науковці, політик педагоги, громадські діячі, так і найбільш свідома молодь.

У цих умовах особливо постає проблема відродження культури українсько народу, насамперед національної культури майбутніх спеціалістів. Саме тому важливого значення набуває питання підходу до принципу національного виховання, тобто наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом, який би відображав історію, мистецтво, культуру рідного краю, багатонаціональної України. Вища школа має стати могутнім фактором відродження нації, виховання в молоді національної свідомості й самосвідомості, професійної й гуманітарної національної культури майбутнього спеціаліста.

Сучасний етап перебудови форм і змісту виховної роботи у вищих закладах освіти - це етап її демократизації в умовах студентського самоврядування. Студентські організації через самоуправління реалізують

свої права насамперед у сфері діяльності самих студентів: навчання, підвищенні його якості, самоосвіті, науково-дослідницькій і культурно-освітній роботі, організації дозвілля, самоврядуванні в академічній групі й в гуртожитку, утвердженні в середовищі студентів здорового, духовного та культурного способу життя тощо. А відтак, розширення студентського самоврядування дає змогу виховувати в майбутніх спеціалістів соціальну відповідальність, розвивати в них прагнення до наукового пошуку, підвищує рівень самостійності, що формує спеціаліста соціально активного, ініціативного, з якостями вмілого організатора й управлінця.

Висвітлені аспекти, на нашу думку, потребують максимального врахування в процесі формування концепції виховного процесу в сучасному вищому закладі освіти.

Ці проблеми розглядаються авторами у пропонованих науково-методичних рекомендаціях. Висвітлюючи загальнотеоретичні основи виховання, розкриваючи загальні закономірності, принципи й методику організації виховної діяльності в умовах сучасного вищого закладу освіти, автори накреслюють шляхи вдосконалення виховної роботи, пропонують нові й ефективні її форми, подають практичні розробки, висуваючи на перший план питання національного виховання, гуманізації й демократизації виховного процесу, переконують, що виховна робота у вищому закладі освіти не може здійснюватись емпірично, стихійно, а повинна являти собою системний, комплексний і керований процес. Запропоновані авторами науково-методичні рекомендації є орієнтиром для організаторів виховної роботи у вищому закладі освіти.

Нормативно-правова база організації виховного процесу у вищому закладі освіти

I. Конституція України

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей,

та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. (Конституція України. - К., 1996. - С. 8)

Стаття 53. Кожен має право на освіту. Повна загальна освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до Закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства. (Конституція України. - К., 1996. – С. 4)

II. Міжнародна хартія прав людини

Стаття I. Усі люди народжуються вільними й рівними за своєю гідністю правами. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти стосовно один одні душі братерства. (Загальна декларація прав людини. - К., 1995. – С. 4)

Стаття 2. Кожній людині надаються всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного, соціального чи станового походження, майнового або соціального стану.

Крім того, не повинно проводитись жодного розрізнення людей залежно від політичного, правового чи міжнародного статусу країни або території, до якої вони належать, незважаючи на те, є ця територія незалежною чи підопічною, несамоврядною або іншим чином обмеженою у своєму суверенітеті. (Загальна Декларація прав людини. - К., 1995. - С. 4)

Стаття 26.1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безоплатною, принаймні початкова і загальна. Початкова освіта має бути

обов'язковою. Технічна та професійна освіта повинні бути загальнодоступними, а вища освіта має бути однаково доступна для всіх відповідно до здібностей кожного.

2. Освіта повинна спрямовуватись на всебічний розвиток людської особистості й на поглиблення поваги до прав людини та її основних свобод. Освіта має сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма народами, расовими та релігійними групами, а також повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй у справі підтримання миру.

3. Батьки мають пріоритетне право у виборі форми освіти для своїх дітей. (Права людини. Міжнародні договори України. Декларація. Документи. -К.: Юрінформ, 1992.-С.23)

III. Закон України “Про освіту”

Освіта - основа інтелектуального, культурного, духовного, соціально-економічного розвитку суспільства і держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами.(Закон України. Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР “Про освіту”. - К.; Генеза, 1996. - С. 1)

IV. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки про мови в Українській РСР

Українська мова є одним з вирішальних чинників національної самобутності українського народу.

Українська РСР забезпечує українській мові статус державної з метою сприяння всебічному розвитку духовних творчих сил українського народу, гарантування його суверенної національно-державної майбутності.

Виховувати у громадян, незалежно від їхньої національної приналежності розуміння соціального призначення української мови як державної... (Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки про мови в Українській РСР. - К.: Україна, - 1991. - С. 3)

V. Державна програма “Освіта” (Україна - ХХІ ст.)

Пріоритетні напрями реформування виховання: формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати;

забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки- матері, культури та історії рідного народу;

виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного вибору нею власної світоглядної позиції;

прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну;

формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою; утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, патріотизму, доброти та інших добродійностей;

формування творчої працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря;

забезпечення повноцінного розвитку дітей і молоді, охорони і зміцнення їх фізичного, психічного та духовного здоров'я;

виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки;

формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадською відповідальністю;

забезпечення високої художньо-естетичної культури, розвиток естетичних потреб і почуттів;

формування екологічної культури людини, розуміння необхідності гармонії її відносин з природою;

розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх самореалізації;

формування у дітей і молоді уміння міжособистісного спілкування та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин.

Основні шляхи реформування виховання:

реформування змісту виховання, наповнення його культурно-історичними надбаннями українського народу;

впровадження нових підходів, виховних систем, форм і методів виховання, які відповідали б потребам розвитку особистості, сприяли б розкриттю її талантів, духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей;

розроблення теоретико-методологічних аспектів національної системи виховання з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду;

об'єднання зусиль державних і громадських інституцій у вихованні молоді, сприяння діяльності дитячих та юнацьких організацій;

розвиток різноманітних дитячих і молодіжних об'єднань за інтересами, позашкільних освітньо-виховних закладів (будинків школярів, станцій юних техніків, натуралістів, мережі дитячо-юнацьких спортивних шкіл, музичних і художніх студій, малих академій народного мистецтва тощо);

організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучу батьків;

активний обмін надбаннями духовної культури між усіма народами, які населяють Україну, а також з українською діаспорою;

широке використання в навчально-виховному процесі високохудожніх творів літератури та мистецтва;

докорінні зміни в підготовці й перепідготовці педагогічних кадрів для національного виховання. (Державна національна програма "Освіта" (Україна - XXI ст.). – Освіта. - 1993. - № 44, 45, 46, - С.4)

VI. Основні напрями реформування вищої освіти в Україні

Вища освіта потребує глибокого системного реформування з метою збереження її потенціалу та обсягу підготовки фахівців, посилення державної підтримки пріоритетних напрямів освіти й науки, приведення у відповідність із найновішими світовими досягненнями сучасної науки. (Молодь і закон. Збірник нормативних документів і актів з виховання студентської молоді. -К., 1997. - С. 63)

VII. Положення про державний вищий заклад освіти

17. Головними завданнями вищого закладу освіти є:

1) провадження освітньої діяльності, яка включає навчальну, виховну, наукову, культурну, методичну діяльність;

2) забезпечення умов для оволодіння системою знань про людину, природу і суспільство; формування соціально зрілої, творчої особистості; виховання морально, психічно і фізично здорового покоління громадян; формування громадянської позиції, патріотизму, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свою долю, долю суспільства, держави і людства; забезпечення високих етичних норм та атмосфери доброзичливості й взаємної поваги у стосунках між працівниками, викладачами та студентами. (Молодь і закон. Збірник нормативних документів і актів з проблем виховання студентської молоді. - К., 1997 - С. 86)

49. Студентське самоврядування у вищому закладі освіти функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків та захисту їх прав і сприяє гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника.

50. Перелік питань, що належать до компетенції органів студентського самоврядування, погоджується з керівником вищого закладу освіти.

51. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються чинним законодавством, рішенням Міністерства освіти та іншого органу управління, у підпорядкуванні якого перебуває вищий заклад освіти, його Статутом та цим Положенням.

52. Основними завданнями органів студентського самоврядування є:

- 1) забезпечення і захист прав та інтересів студентів;
- 2) забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- 3) сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- 4) сприяння у створенні необхідних умов для проживання і відпочинку студентів;
- 5) створення різноманітних студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- 6) організація співробітництва із студентами інших вищих закладів освіти і молодіжними організаціями;
- 7) сприяння проведенню серед студентів соціологічного дослідження;
- 8) сприяння працевлаштуванню випускників;
- 9) участь у розв'язанні питань міжнародного обміну студентами.

53. Органи студентського самоврядування вищого закладу освіти користуються всебічною підтримкою і допомогою власника або уповноваженого ним органу у розв'язанні питань забезпечення приміщеннями, обладнанням, документацією, коштами за погодженням з керівником закладу.

54. Студентське самоврядування здійснюється на рівні академічної групи, факультету, гуртожитку, вищого закладу освіти. Залежно від контингенту, типу та специфіки вищого закладу освіти студентське самоврядування може здійснюватися і на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, іншого структурного підрозділу закладу.

55. Найвищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів вищого закладу освіти, на яких: затверджується положення про студентське самоврядування, визначаються його структура і термін повноважень, заслуховується його звіт.

Виконавчий орган студентського самоврядування структурного підрозділу вищого закладу освіти обирається на загальних зборах (конференції) студентів цього підрозділу.

56. Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (сенат, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентські деканати, ради тощо).

57. Статутом вищого закладу освіти може бути передбачено укладення договору між керівництвом вищого закладу освіти, студентською профспілкою та органами студентського самоврядування. (Молодь і закон. Збірник нормативних документів і актів з проблем виховання студентської молоді. -К., 1997. - С. 96 - 98.)

VIII. Концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (вища школа)

Вся гуманітарна освіта пронизана принципом єдності навчання та виховання, оволодіння особистістю науково-гуманітарними знаннями та виховання її як людини і громадянина, патріота України. Ця вимога забезпечується єдністю всіх ланок навчально-виховного процесу, всіх освітніх установ та організацій.

Гуманітарна освіта в Україні носить людинотворчий характер.

Зміст гуманітарної освіти в Україні визначається науковими здобутками у галузі гуманітарного пізнання та соціальної практики, цивілізаційним досвідом людства, надбанням національної та зарубіжної культури, а також її загальною спрямованістю на всебічний розвиток людини, виховання національно свідомого громадянина, патріота своєї Батьківщини, розповсюдження-та пропаганду гуманістичних цінностей. (Молодь і закон. Збірник нормативних документів і актів з проблем виховання студентської молоді. – К, 1997 . - С. 340.)

IX. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти Сутність національного виховання

Становлення української державності, інтеграція у європейське і світове співтовариство, відмова від тоталітарних методів управління

державою і побудова громадянського суспільства передбачають орієнтацію на людину, націю, пріоритети духовної культури, визначають основні напрями реформування навчально-виховного процесу.

Ця концепція, як і концепція гуманітарної освіти, є елементом нової ідеології освіти, яка повинна працювати на процес державотворення, становлення народу України як політичної нації.

Стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора у суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. Національний характер виховання полягає у формуванні молодого громадянина України незалежно від її етнічної приналежності.

Інтегруючою основою національної системи виховання є спільність історико-географічного походження, мови, культури і традицій, усвідомлення приналежності до українського суспільства. Кожен з цих чинників визначає єдність поколінь сучасних, минулих і майбутніх, сприяє формуванню громадянина-патріота. Науково обгрунтоване, належним чином організоване виховання відображає духовний поступ народу, процес збереження і збагачення його культури.

Виховання підростаючих поколінь відповідає потребам етнокультурного відродження та розвитку як українського народу, так і представників інших етносів, що проживають в Україні, передбачає надання їм широких можливостей для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування почуття національної гідності.

Сучасне виховання в Україні має забезпечувати прилучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей. За своїми формами й методами воно спирається на народні традиції, кращі надбання національної та світової педагогіки!

Національне виховання має суспільний характер. До нього причетні сім'я, найближче соціальне оточення - формальні і неформальні об'єднання,

громадські організації, засоби масової інформації, заклади культури, релігійні об'єднання та ін. Роль держави полягає у координації виховних зусиль усіх інституцій суспільства, забезпечення його єдності та пріоритету загальнодержавних (національних) інтересів.

Процес виховання органічно поєднаний з процесом навчання молоді, опанування основами наук, багатством національної й світової культури.

Гуманістичний характер виховання передбачає побудову його змісту й форм на основі глибокого розуміння вихователем природи вихованців, їх індивідуальних рис і можливостей, поваги до особистості дитини, турботу про її гармонійний розвиток, встановлення взаємин співробітництва у навчально-виховному процесі.

Такий підхід передбачає ставлення до кожного вихованця як до неповторної особистості, суб'єкта вільного розвитку, визнання його прав, виходячи із сукупності знань про людину. У зв'язку з цим першорядного значення набуває діяльність соціальних і психологічних служб, які здатні на професійному рівні забезпечити диференціацію та індивідуалізацію виховних впливів.

Дана концепція має на меті визначити пріоритетні завдання виховання у національній системі освіти та основні напрями їх реалізації на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідома людина, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення.

Головна мета національного виховання - набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина

Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Мета національного виховання конкретизується через систему виховних завдань, що є загальними не тільки для усіх виховних закладів, а й для всього суспільства в цілому:

забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів;

відхід від уніфікації в процесі виховання, від орієнтації на "усередненого" вихованця;

формування національної свідомості і людської гідності, любові до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності захищати;

виховання правової культури: поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки, знання та дотримання законів;

забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших, культури та історії рідного народу;

формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови; виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею власної світоглядної позиції;

утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, патріотизму, доброти та інших добродійностей;

культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі;

формування почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи, підготовка дітей до життя в умовах ринкових відносин;

забезпечення повноцінного розвитку дітей і молоді, охорона і зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я;

формування соціальної активності та відповідальності особистості через включення вихованців у процес державотворення, реформування суспільних стосунків;

забезпечення високої художньо-естетичної культури, розвиток естетичних потреб і почуттів;

вироблення екологічної культури людини, розуміння необхідності гармонії відносин з природою;

прищеплення глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;

спонукання вихованців до активної протидії проявам аморальності, правопорушенням, бездуховності, антигромадській діяльності.

Виховання дітей і молоді у будь-якому регіоні України в кінцевому рахунку переслідує одні й ті ж стратегічні педагогічні цілі, ґрунтується на одних і тих же принципах і теоретико-методологічних засадах. Разом з цим у процесі виховання враховуються регіональні й етнографічні особливості.

Принципи національного виховання

Єдність національного і загальнолюдського - формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу; оволодіння українською мовою, використання всіх її багатств і засобів у мовній практиці, прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, традицій і звичаїв народів, що населяють Україну, оволодіння надбаннями світової культури;

природовідповідність виховання - врахування у процесі виховання багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей дітей, учнівської та студентської молоді, їх психологічних, національних і релігійних особливостей;

культуровідповідність виховання - органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними та прогресивними родинно-побутовими і релігійними традиціями, з народним мистецтвом, традиціями і культурами

інших народів світу, забезпечення духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь, зв'язок виховання з життям;

активність, самодіяльність і творча ініціатива учнівської молоді, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів, утвердження життєвого оптимізму, розвиток навичок позитивного мислення;

демократизація виховання - розвиток різноманітних форм співробітництва і встановлення довір'я між вихователями і вихованцями, повага до суверен і тезу особистості дитини, розуміння її запитів та інтересів;

гуманізація виховання - пріоритет завдань самореалізації особистості вихованця, створення умов для вияву обдарованості і талантів дітей, формування гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної;

безперервність і наступність виховання - досягнення цілісності і наступності у вихованні, перетворення його у процес, що триває впродовж усього життя людини; нероздільність навчання і виховання, що полягає у їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту навчання і виховання формуванню особистості;

єдність навчання і виховання - розвиток і формування особистості, опанування нею національної і світової культури здійснюється як єдиний процес, що передбачає набуття знань, вироблення ставлень та цінностей, які в кінцевому рахунку обумовлюють світогляд та ідеали людини;

диференціація та індивідуалізація виховного процесу - врахування у виховній роботі рівнів фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуальними розвитку вихованців, стимулювання активності, розкриття творчої індивідуальності кожного;

гармонізація родинного і суспільного виховання - організація педагогічного всеобучу батьків, об'єднання і координація виховних зусиль усіх суспільних інституцій.

Основні напрями виховання

Реалізація основних завдань і принципів виховання у національній системі освіти здійснюється у ряді пріоритетних напрямів.

Патріотичне виховання - формування патріотичних почуттів означає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання Української держави. Воно покликане формувати громадянина-патріота, виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовності у будь-який час стати на захист Батьківщини, оволодівати військовими і військово-технічними знаннями, спонукати до фізичного вдосконалення, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії українського народу, його Збройних Сил.

Правове виховання - формування правової культури - прищеплення поваги до прав і свобод людини і громадянина, Конституції, державних символів (Герба, Прапора, Гімну), знання і дотримання у поведінці законів України; активна протидія особам та установам, що порушують закони, завдають збитків державі, зазіхають на територіальну цілісність і незалежність України.

Моральне виховання - прищеплення і розвиток моральних почуттів, переконань і потреби поводити себе згідно з моральними нормами, що діють в суспільстві. Опанування духовною культурою людства, нації, найближчого соціального оточення. Наслідування кращих моральних зразків своєї родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей.

Естетичне виховання. Цілісний процес виховання передбачає художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості. Виховуючи у молоді естетичні погляди, смаки, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає вироблення умінь власноручно примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті.

Трудове виховання - формування творчої, працелюбної особистості, умілого господаря, що володіє відповідними навичками та вміннями, професійною майстерністю, на основі сучасних знань про ринкову

економіку, може самостійно віднайти застосування власних здібностей у системі виробництва, науки, освіти.

Фізичне виховання - утвердження здорового способу життя як невід'ємного елемента загальної культури особистості. Повноцінний фізичний розвиток особистості, формування її фізичних здібностей, зміцнення здоров'я, гармонія тіла і духу, людини і природи - основа фізичного виховання.

Екологічне виховання дітей та молоді передбачає формування екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на землі, залучення вихованців до активної екологічної діяльності, нетерпиме ставлення до тих, хто завдає шкоди природі.

Розглянуті напрями виховання тісно взаємопов'язані, доповнюють один одного, мають самостійне теоретико-методологічне значення. Разом з тим, усі вони утворюють цілісну систему національного виховання.

Особливості виховання на різних рівнях освіти

Специфіка, діяльності кожної з виховних установ обумовлює специфічний зміст, завдання і методи, що реалізуються разом із загальними завданнями національної системи освіти.

Вищі навчальні заклади. Вищі навчальні заклади мають здійснювати підготовку свідомо національної інтелігенції, сприяти оновленню і збагаченню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти, примножувати духовний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів. Це може бути досягнуто шляхом:

- виховання майбутніх спеціалістів авторитетними, високоосвіченими людьми, носіями високої загальної, світоглядної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної культури;

- створення необхідних умов для вільного розвитку особистості студента, його мислення і загальної культури шляхом залучення до

різноманітних видів творчої діяльності (науково-дослідної, технічної, культурно-просвітницької, громадської, оздоровчо-спортивної, правоохоронної та ін.);

- збагачення естетичного досвіду студентів шляхом участі їх у відродженні забутих та створенні нових національно-культурних традицій регіону, міста, вищого навчального закладу, розвиток художніх здібностей студентів;

- формування "Я"-концепції людини-творця на основі самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, моральної самозавершеності;

- пропаганду здорового способу життя, запобігання вживанню студентами алкоголю, наркотиків, викорінення шкідливих звичок.

Основні шляхи реалізації концепції

Ефективність даної концепції залежить від повноти її реалізації у конкретному навчально-виховному закладі, установі освіти. Найбільшу вагу тут матимуть такі пріоритети: підвищення професіоналізму вихователів, організаційне, фінансове та науково-методичне забезпечення, інтеграція у світовий освітянський простір.

Підвищення професіоналізму вихователів:

організація на базі обласних інститутів післядипломної освіти гнучкої, оперативної злагодженої системи науково-теоретичної і методичної підготовки та перепідготовки педагогів, психологів, соціальних працівників освіти, постійне оновлення й удосконалення її змісту, форм і методів;

запровадження у вищих педагогічних навчальних закладах курсів "Методика роботи класного керівника", "Соціальна педагогіка", "Основи практичної психології" та ін., використавши для цього кращі вітчизняні й закордонні методичні розробки;

організація на базі кращих освітянських закладів експериментальних центрів для опрацювання виховних інновацій, пропаганда передового досвіду творчих педагогічних працівників виховної роботи;

розробка методик діагностики ефективності виховної роботи та запровадження їх у практику, врахування результатів діагностики у процесі атестації педагогічних працівників;

включення виховних питань в атестаційні вимоги до педагогічних працівників.

Організаційне забезпечення:

вирішення питання про матеріальне стимулювання педагогів, що виконують виховну роботу;

створення та організація роботи соціально-психологічної служби, Українського центру практичної психології і соціальної роботи в освіті, проведення діагностики вихованості дітей та молоді, використання її результатів для корекції поведінки вихованців та удосконалення навчально-виховного процесу;

запровадження у вищих навчальних закладах посади проректора з гуманітарних дисциплін та виховання, підпорядкувавши йому відповідні кафедри, відділи, клуби, спортивні секції та ін.;

об'єднання зусиль та координація державних та громадських інституцій у вихованні молоді, сприяння діяльності дитячих та юнацьких самодіяльних організацій; підтримка діяльності різноманітних дитячих і молодіжних об'єднань за інтересами, позашкільних освітньо-виховних закладів;

залучення до виховної роботи в школах, позашкільних установах та професійних закладах висококваліфікованих і талановитих народних умільців, батьків, представників громадськості, національної наукової, культурної та мистецької еліти.

Науково-методичне забезпечення:

розробка теоретико-методологічних аспектів безперервної системи виховання, застосування оригінальних психолог-педагогічних технологій, нових підходів, виховних систем, форм і методів виховання, що відповідають сучасним вимогам;

розробка науково-методичного забезпечення підготовки вихователів, соціальних працівників та психологів у вищих навчальних закладах;

видання методичних посібників для практикуючих психологів, соціальних працівників, класних керівників та керівників освіти з актуальних проблем виховання; видання фахового журналу "Соціальна робота і практична психологія";

організація та забезпечення психолого-педагогічного всеобучу батьків з метою підвищення ефективності родинного виховання;

використання засобів масової інформації у висвітленні досвіду виховання дітей і молоді.

Інтеграція у світовий освітянський простір:

вивчення досвіду організації, змісту та методів діяльності соціальних працівників освіти розвинутих країн; проведення міжнародних конференцій, семінарів, тренінгів з актуальних проблем практичної психології, соціальної роботи і виховання; налагодження контактів з міжнародними організаціями (ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ та ін.) та забезпечення спільної з ними діяльності ;

придбання, переклад та видання науково-методичної літератури з проблем виховання; організація та здійснення спільних проектів з актуальних проблем соціальної роботи в освіті і практичній психології; залучення закордонних спеціалістів з практичної психології та соціальної роботи для надання консультативної і методичної допомоги. (Молодь і закон. Збірник нормативних документів і актів з проблем виховання студентської молоді. - К., 1997. - С. 237-250)

II. Науково-теоретичні основи виховання у вищому закладі освіти

Успішна розбудова незалежної України неможлива без активної участі в цьому процесі кожного її громадянина. У сучасних умовах, як ніколи раніше, набувають актуальності питання національного виховання, формування професійної та гуманітарної культури студента - майбутнього спеціаліста. "Демократизація суспільного життя, докорінне реформування

освіти, гуманізація і гуманітаризація навчально-виховного процесу, утвердження національної системи навчання і виховання, підвищення статусу української мови як державної є важливими умовами формування глибокого патріотизму, громадянськості, світоглядної спрямованості особистості,” - зазначається у проекті концепції формування національної свідомості і самосвідомості особистості¹.

Слід відзначити, що за останні роки внаслідок складних соціально-економічних змін у суспільстві послабились увага до викопної роботи взагалі й у вищих закладах освіти зокрема. Орієнтація лише на освітній компонент призвела до відходу значної частини студентів та викладачів від громадської діяльності, до масового згортання позанавчальної роботи у вищих закладах освіти. Позааудиторна робота, як правило, здійснюється стихійно, переважає одноманітність форм її організації. Висловлюється навіть думка про необхідність відмовитися (повністю або частково) від цілеспрямованого виховання спеціаліста. Недостатній рівень громадсько-виховного процесу став однією із причин зниження соціальних якостей багатьох молодих людей. Сучасний випускник вищого закладу освіти не завжди готовий приймати грамотні відповідальні рішення, особливо в екстремальних ситуаціях, про що свідчать трагедії та катастрофи 80-90-х років. Молодій людині часом бракує відчуття громадянського обов'язку, інтелігентності, творчої ініціативи, а часом елементарного вміння спілкуватися з іншими людьми, вміння висловити свою думку, аргументувати її, поважати чужу точку зору. "Найголовніше наше завдання, - значив у своєму привітанні працівникам освіти, батькам, студентам та учням з нагоди Дня знань Президент України

Л. Кучма, - виховання підростаючого покоління патріотів і будівників незалежної України. Тому нічим не можна виправдати послаблення уваги до проблем виховання, споглядацьку позицію щодо духовного стану підростаючого покоління. Моральне зубожіння, загальнокультурне

---

¹ Концепція формування національної свідомості і самосвідомості особистості. Проект //Освіта. - 1998. - 4-11 листопада

невігластво та бездуховність - це докір і гіркий урок усім нам, всьому суспільному загалу"².

Основною метою виховання студентів, на нашу думку, повинно бути формування у молоді розуміння свого місця у суспільстві, відчуття своєї причетності до всього, що відбувається у державі, й підготовка до успішного виконання соціальних ролей як професіоналів, громадян, інтелігентів.

Відтак головним завданням перебудови навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти є пошук і використання таких форм, методів, принципів виховного впливу, які б максимально враховували особливості перехідного до ринкових відносин періоду, глибокі зрушення в духовному житті, органічно вписувалися в нову модель вищої школи, сприяли інтеграції вищого закладу освіти в єдину державну систему безперервної освіти.

Перебудова виховного процесу у вищій школі - надзвичайно складне завдання, яке вимагає приведення в дію як нових форм впливу на студента, так і активізацію навчально-виховного процесу, відпрацювання нових методик, сучасного стилю виховання студентів, в основі яких є педагогіка співробітництва, творчості. Виховання у вищій школі має набирати рис творчого, індивідуального, проблемного процесу і здійснюватися із найактивнішою участю самих студентів, які виступають у ролі рівноправних партнерів професорсько-викладацького складу та кураторів академічних груп зокрема.

Отже, головна мета виховання студента - формування висококультурного професіонала, справжнього патріота і громадянина демократичного суспільства.

Ми пропонуємо таку модель сучасного спеціаліста (див. додаток. Схема I): патріотизм, демократизм, високий професійний рівень, самовідданість, інтелігентність повинні стати характерними рисами випускника вищого закладу освіти. Спеціаліст у демократичному суспільстві - це передусім громадянин, який у силу усвідомлення свого громадянського

---

² Кучма Л.Д. З Першовереснем, дорогі освітяни, з Днем знань! // Освіта. - 1995. - 30 серпня.

обов'язку і призначення має високу кваліфікацію, всебічно розвиває свої здібності, намагається максимально принести користь своєму народові.

Для успішної реалізації поставленої мети треба враховувати низку внутрішніх та зовнішніх умов. Спробуємо їх визначити. До зовнішніх факторів, які обумовлюють ефективність виховання майбутнього спеціаліста, належать:

- загальний рівень культури суспільства;
- характер впливу засобів масової інформації;
- ступінь демократизації суспільства;
- рівень фінансування діяльності вищої школи.

Внутрішніми умовами для успішного здійснення виховного процесу у вищому закладі освіти виступають:

- максимальна реалізація виховного потенціалу кожного навчального предмету;
- раціональне планування виховної діяльності всіх підрозділів;
- здійснення виховання на основі загальної моделі спеціаліста, яка обумовлює мету, завдання, зміст та методи виховання;
- цілеспрямована робота кураторів або наставників студентських академічних груп;
- посилення вимог до викладача як до особистості, вихователя, а не тільки фахівця;
- розвиток студентського самоврядування.

Якщо вплив викладачів та студентів кожного окремого вищого закладу освіти на зовнішні фактори достатньо відносний, то врахування й виконання внутрішніх умов повністю залежить від учасників навчально-виховного процесу.

Основою виховною діяльності вищого закладу освіти мають стати принципи виховання, суть яких закладена в Концепції національної системи виховання. Вони націлюють колективи навчальних закладів на трансформацію у змісті освіти й виховання ідей, ідеалів гуманізму,

моральних цінностей, величі духу, які корінням сягають в історичні пласти рідного народу. Принципи національного виховання нерозривно пов'язані з характером суспільних відносин, із станом розвитку самого виховання як суспільної категорії.

Принципи виховання - це вихідні положення, що визначають вимоги до змісту, організації, методів виховання, до викладача і всіх тих, хто має відношення до виховного процесу. Зміст принципів виховання студентської молоді полягає в: єдності національного й загальнолюдського, природовідповідності, культуровідповідності виховання, єдності навчання й виховання, гуманізації, демократизації виховання, диференціації та індивідуалізації виховного процесу; активності, самодіяльності і творчій ініціативі, безперервності і наступності виховання; послідовності і систематичності, варіативності форм і методів виховання; тісному зв'язку виховання з життям, новими формами господарювання; гармонізацію родинного й суспільного виховання.

Здійснюватись виховний процес у вищих закладах освіти має у певних напрямках, а саме: патріотичне виховання, естетичне, етичне, правове, політичне, трудове, фізичне, екологічне, статеве, моральне тощо.

Виховання у вищому закладі освіти - важлива складова частина всього педагогічного процесу, який включає навчальну, виробничу й наукову діяльність викладачів та студентів. Процес навчання і виховання - єдиний і неподільний. Організовуючи виховання студентів, слід пам'ятати, що цей процес має особливості. Зазначимо деякі з них:

- довготривалість (починаючи з родинного виховання немовляти і протягом усього життя);
- багатofакторність (зовнішні та внутрішні фактори зазначені вище);
- двосторонність (беруть участь і викладачі, і студенти, причому ефективність виховання залежить від активності учасників і від уміння обох сторін розуміти одна одну, а тому виховний процес залежить від сформованості комунікативних якостей вихователя, від уміння організувати

свої стосунки зі студентами, керувати цими стосунками у студентському колективі, від розуміння того, що вихователь - не той, хто вчить, хто виховує, а той, у кого є чого навчитись);

- системність, організованість (суть виховання у вищому закладі освіти - це не кількість заходів, а спосіб життя колективу з певними законами, традиціями, з чітко визначеною структурою прав і обов'язків, це сукупність закономірно побудованих і динамічно пов'язаних компонентів);

- орієнтованість на майбутнє (проектуючи процес виховання, необхідно враховувати перспективи на майбутнє, прогнозувати тенденції розвитку суспільства).

Для успішної організації навчально-виховної роботи у вищому закладі необхідно звернути увагу і на такий, не менш важливий фактор, як соціальна адаптація студентів. Ефективність адаптації до вищого закладу освіти обумовлює "якість" майбутнього спеціаліста, його професійний, творчий, культурний рівень, суспільну активність, життєві плани та перспективи. Тому управління процесом соціальної адаптації студентів є важливим психолого-педагогічним завданням усього колективу вищого закладу освіти. Необхідно створити такі оптимальні умови, розробити таку систему виховання й навчання, при яких соціалізація особистості студента, його становлення як громадянина і професіонала, досягнення моральної зрілості будуть забезпечені за умов найменших психологічних та фізичних витрат. Особливо це стосується роботи деканатів зі студентами-першокурсниками.

Успіх виховання залежить також від правильного вибору методів виховання та вмілого їх використання. Методи виховання - це шляхи, засоби, за допомогою яких реалізується мета виховання. Вони диференціюються насамперед залежно того, які саме якості особистості вони формують. У педагогічній літературі виділяється три групи методів виховання:

I група - формування навичок і звичок громадської поведінки студентів, досвіду суспільних відносин. Це привчання їх до прийнятих у суспільстві норм громадської поведінки: творчі та ділові ігри, спрямовані на

здобуття досвіду суспільних відносин і норм громадської поведінки; змагання (не поширюване на академічну успішність); організація громадсько-корисної діяльності студентів.

II група - методи формування свідомості: розповідь, пояснення, лекції, бесіди, диспути, оцінка дій студента; пробудження в нього почуття сорому, честі, совісті; приклад педагога.

III група - методи заохочення й покарання: стимулювання розвитку якостей особистості, які схвалюються в суспільстві; засоби морального або матеріального заохочення, оголошення подяки, преміювання, схвалення, увага до людських радощів чи горя, успіхів чи невдач. До методів покарання - громадські вимоги до окремої особи чи колективу, академгрупи, обговорення вчинку чи поведінки в групі, на засіданні кафедри, раді факультету, оголошення догани та виключення з університету.

Враховуючи сучасні ознаки студентства як соціальної групи, суперечливість процесів входження молодого людини в реалії соціально-економічних перетворень у суспільстві, орієнтацію навчально-виховного процесу на суб'єкт-суб'єктну взаємодію у системі "викладач-студент", необхідно констатувати, що сьогодні виникає об'єктивна потреба вдосконалення, осучаснення форм (способів) організації виховної роботи з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Форми організації виховного процесу мають бути оригінальними, творчими, науково обгрунтованими, майстерно сконструйованими (йдеться про педагогічну технологію), тобто повинні гармонійно поєднувати довершеність, оригінальність і красу.

Існують різні підходи до класифікації форм виховання. Ми радимо використовувати такі форми організації виховного процесу у вищому закладі освіти:

- словесні (інформація, збори, конференції, зустрічі, усні журнали, заочні екскурсії, радіогазети тощо);
- практичні (екскурсії, походи, конкурси, олімпіади, спартакіади);

- наочні (кімнати й зали, музеї, галереї, творчі виставки, виставки книжок, тематичні стенди, стінгазети і та ін.).

Ці форми вважаємо і сьогодні доцільними у вихованні студентської молоді за умови, якщо вони поєднуюватимуться із підструктурами загальної системи виховання й відповідатимуть меті, завданням і принципам, а також сучасній методиці виховання.

Проте треба зауважити, що передбачення організаційних форм залежить від стилю керівництва виховним закладом, відповідної підготовки кадрів, побажань і потреб студентів тощо.

Отже, використовуючи державні документи та науково-педагогічну літературу, ми спробували сформулювати основні теоретичні засади, які необхідно знати організаторам виховного процесу у вищому закладі освіти.

III. Забезпечення виховної роботи у вищому закладі освіти

3.1. Організація й управління виховним процесом

Питання організації й управління виховною роботою у вищому закладі освіти є надзвичайно актуальними, адже від чіткої організації виконання накресленої програми виховання залежить ефективність виховного процесу.

Сьогодні занепокоєння викликає те, що в багатьох навчально-виховних закладах України, зокрема вищих, керівники недооцінюють важливість і необхідність серйозного, відповідального ставлення до виховання молоді. Як свідчать директивні матеріали Міністерства освіти України, у студентських групах багатьох вищих закладів освіти ніхто не відповідає за процес виховання, не визначаються посади заступників деканів з виховної роботи.

Міністерство освіти України вживає рішучих заходів з цього приводу. Зважаючи на низький рівень організації й управління процесом виховання, було видано наказ № 395 від 4.11.1993 р. "Про вдосконалення керівництва виховною роботою у навчально-виховних закладах Міністерства освіти України". У рішенні колегії Міністерства освіти України від 28.10.98 р. "Про стан та проблеми національно-громадського виховання у вищих закладах

освіти” йдеться про необхідність формування нормативно-правової бази щодо керівництва виховною роботою в освітніх закладах.

Державною національною програмою "Освіта" (Україна ХХІ ст.), Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти, рекомендаціями всеукраїнського семінару заступників ректорів з гуманітарної освіти та виховання в закладах освіти III - IV рівнів акредитації (Київ, 9-11 листопада 1997 р.), інформаційно-методичним листом від 09.07.98 р. № 1/9 - 280 "Про підготовку до 1998/99 навчального року у вищих навчальних закладів" та іншими нормативно-правовими документами і методичними рекомендаціями визначено особливості виховання на різних рівнях освіти, зокрема у вищих закладах освіти³.

Серед інших питань, у державних документах розглядаються питання організаційного забезпечення виховного процесу у вищих закладах освіти, зокрема:

- дотримання законодавства у виховному процесі;
- запровадження у вищих закладах освіти посади проректора з гуманітарної освіти (гуманітарних питань) та виховання, підпорядкувавши йому відповідні кафедри, відділи, клуби, спортивні секції і та ін.;
- відродження інституту кураторів;
- утворення у вищому навчальному закладі ради з виховної роботи;
- посилення уваги до викладання соціально-гуманітарних дисциплін;
- спрямування лекцій, практичних та семінарських занять на формування у студентів загальнолюдських норм моралі, виховання почуття патріотизму, громадянської та національної гідності, активної життєвої позиції в процесі державобудування;
- відродження студентського самоврядування;
- чітке розмежування управлінських функцій;
- стимулювання праці педагогів-вихователів;

---

³ Див.: Таланчук П. Щоб відчули себе повноцінними людьми // "Освіта". - 1993. - № 36. - 5 листопада

- дотримання відповідальності за доручену справу, за ефективність прийнятих рішень;
- розвиток демократизму й гуманізму, динамізму й мобільності у виховному процесі;
- залучення до виховної роботи висококваліфікованих і талановитих викладачів, батьків, представників громадськості, національної еліти з науки, культури та мистецтва та ін.

Виховну роботу у вищих закладах освіти здійснюють ректор, проректори, декани факультетів, директори інститутів, заступники деканів, професорсько- викладацький склад, працівники спеціалізованих підрозділів, органи студентського самоврядування, старости академгруп, профспілкові та інші організації навчального закладу. Загальне керівництво виховною роботою у вищих закладах освіти покладається на проректора з гуманітарної освіти (гуманітарних питань) та виховання. Координацію та методичне забезпечення виховної роботи має здійснювати рада з виховної роботи вищих закладів освіти. Роль виховної ради як колегіального органу керівництва полягає у глибокому колективному аналізі стану виховного процесу, акумуляції думок педколективу з висунутої проблеми, виробленні комплексу рішень, які б сприяли докорінному поліпшенню певного напрямку виховної діяльності чи поставленого завдання.

Виховна рада є дійовою формою управління виховним процесом у вищому закладі освіти (див. додаток. Схема 2). Склад ради затверджується наказом. На її засідання, крім членів ради, запрошуються особи, які причетні до розв'язання винесених на обговорення питань. На засіданнях ради обговорюють проблемні, а також поточні питання й накреслюють шляхи їх розв'язання, а саме: розглядають питання планування, поліпшення керівництва та координації виховної роботи, визначають порядок проведення масових заходів, обговорюють складні ситуації, конфлікти та шляхи їхнього подолання, практикують заслуховування звітів керівників академічних груп, відповідальних за виховну роботу на факультетах, розробляють напрями та

вносять пропозиції щодо організації навчання кураторів академічних груп та обміну досвідом виховної роботи. При необхідності на засідання ради запрошують ректора, проректорів, деканів, інших керівників підрозділів навчального закладу, за результатами обговорення питань готують розпорядження чи проект наказу.

Головним координатором процесу гуманізації її гуманітаризації у вищих закладах освіти може стати культурно-мистецький центр, до складу якого мають увійти науково-методичний кабінет з проблем виховання, "Світлиця" (художній музей), кімната психологічного розвантаження, музей історії ВДУ, лабораторія з розробки дизайну приміщення вищого закладу освіти і його території. Культурно-мистецький центр має координувати і спрямовувати роботу клубів, студій, гуртків. Створення культурно-мистецького центру передбачає посаду завідувача Центром.

Рада з виховної роботи рекомендує до друку науково-методичні матеріали з питань виховної роботи у вищому закладі освіти і виконує функції загальноуніверситетської комісії з визначення кращих кураторів року.

Виховна рада координує роботу культурно-мистецького центру, спортивного клубу, виховну роботу в гуртожитках.

Засідання ради з виховної роботи проводяться двічі на семестр. Рішення приймаються більшістю голосів членів ради, присутніх на засіданні.

До складу виховної ради входять: проректор з гуманітарної освіти (гуманітарних питань) та виховання (голова), проректор з адміністративно-господарської роботи, методисти з виховної роботи, завідувач культурно-мистецького центру, директор студентського містечка, заступники деканів факультетів з виховної роботи (відповідальні за виховну роботу на факультеті), голова профспілкового комітету студентів, завідувач спортивного клубу.

Організацію процесу виховання забезпечує кваліфіковане управління, яке починається з розподілу функцій та відповідальності кожного, хто

безпосередньо причетний до справи виховання. У навчальному закладі слід розробити функціональну матрицю керівників виховним процесом, роль кожного відповідального та відобразити реалізацію національної системи виховання.

Отже, процес управління виховним процесом має характеризуватись конкретністю, визначенням місця кожного керівника й викладача, їхнім взаємозв'язком і взаємодією, що стане запорукою ефективності виховної роботи у вищих закладах освіти.

3.2. Виховання студентів під час навчальної діяльності

Ринкові відносини, зміна ціннісних орієнтацій породжують негативні явища, стирається поняття громадської роботи. Виховний процес розглядається з позицій меркантильності. Проте, якщо ми хочемо сформувати творчу, широкоосвічену, високоморальну, інтелігентну особистість, побудувати демократичне, цивілізоване суспільство, відродити національну культуру, маємо пам'ятати, що кожен викладач, на якій би кафедрі не працював, передусім є вихователем, і кожне виховуюче слово не може бути оплаченим. Оволодіння майстерністю виховання студентської молоді, формами й методами організації виховної роботи - одне з найважливіших завдань викладача вищої школи. Від цього залежить його професійний успіх, задоволення своєю працею і те, які взаємини складуться у нього зі студентами.

В інформаційному листі Міністерства освіти України від 03.08.96 р. визначаються завдання головам рад ректорів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації: "Спонукаючи студентів до активної протидії проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадській діяльності - справа, яка потребує серйозної підготовки і кропіткої праці всіх, хто причетний до освіти і виховання"⁴.

Велике значення в сучасних умовах має творча активність особистості. В країні формується нова суспільна атмосфера, виникла гостра соціальна

---

⁴ Методичні рекомендації. Інформаційний збірник МО України. -1998. - № 17, -С.50-53.

потреба в людях, здатних самостійно, відповідально та енергійно діяти, органічно поєднуючи рівень професіоналізму з високою моральністю та громадянською зрілістю. Подібну цілісність духовного потенціалу особистості молодого спеціаліста можна сформувати лише цілісністю впливу вищого закладу освіти як сукупного суспільного вихователя при обов'язковому обліку ряду опорних елементів, у тому числі таких, як індивідуальне виховання й освіта, системний облік професійних та громадських інтересів студентів, а також забезпечення перспективи росту індивідуального потенціалу майбутнього спеціаліста.

Формування в нових умовах особистості спеціаліста передусім характеризується її загальнолюдськими цінностями (гуманністю, добротою, культурою спілкування), здатністю до соціально гострої постановки та оцінки ситуацій в економіці, політиці, духовній сфері, до широкого бачення перспектив розвитку. Молодий спеціаліст у процесі підготовки оволодіває методами науково-технічного та соціального прогнозування, демократичним стилем управління виробництвом, суспільством.

Загальною інтегральною якістю у виховному процесі професіоналізм (професійна компетентність). Він складається з любові до професії, наявності певних знань, умінь та навичок, творчих здібностей, активності, певного культурного та інтелектуального рівня, а також громадянської зрілості. Всі якості особистості взаємопов'язані. Відомо, що висококультурна, всебічно розвинена людина добивається значно більших успіхів у професійній діяльності. Подібну особистість неможливо виховати без гуманістичного світоглядного фундаменту. Не можна розвивати будь-які якості студента, не розвиваючи одночасно інші.

У багатьох вищих закладах освіти, зокрема, недооцінюється важливість виховання в процесі навчальної діяльності студентів. Якщо ж звертається увага на навчальний процес як на виховуючий фактор, то тільки на його зміст. Окремі викладачі й не думають, що саме навчальна діяльність, тобто навчальна праця, також виховує.

Світова практика показує, що сьогодні, як ніколи, необхідні спеціалісти-інтелектуали з розвинутими творчими здібностями, винахідливі, висококультурні, освічені.

Формування загальної та професійної культури майбутнього спеціаліста, розвиток у нього рис громадянина, рівня соціальної активності вимагає створення умов максимального прояву й розвитку кращих рис особистості. Повага до особи студента, врахування складності та неоднозначності його внутрішнього світу передбачає спілкування між викладачем та студентом в процесі педагогічного співробітництва. Робота викладача у вищих закладах освіти сьогодні стала високоспеціалізованою діяльністю, яка потребує теоретичної і практичної підготовки не тільки у сфері вищих закладів освіти, а в цілому комплексі наук про освіту й виховання, глибоке знання яких є умовою високої ефективності підготовки студентів. Від якостей викладача багато в чому залежить хід і результат навчально-виховного процесу. Дані конкретних соціологічних досліджень показують, що більшість студентів віддають перевагу викладачам, які вважають своїм обов'язком виховати високоморальну людину (27,3%). Далі зазначаються такі якості: вміння побачити й оцінити кращі якості людини (25,2%), строгість та об'єктивність у підході до студентів, закоханість у дисципліну, котру викладає (23%).⁵

В арсеналі вмілого педагога-наставника низка відомих методів виховання, як-от: переконання (через науковий факт), привчання до навчальної праці, наукової діяльності, логічного мислення, заохочення самостійності та ініціативи студентів. Правильне використання цих методів забезпечить продуктивну співпрацю викладачів і студентів. Крім того, викладачеві слід знати і враховувати основні умови ефективності виховання, яке здійснюється в процесі навчальної діяльності, а саме:

- глибоке розуміння викладачами мети і завдань своєї науково-педагогічної діяльності;

---

⁵ Формирование духовной культуры студенческой молодежи. -К.: Вища шк., 1996.-С. 63.

- врахування вікових особливостей студентської молоді;
- свідомий підбір цікавого навчального матеріалу;
- високий емоційний рівень викладання.

Вища школа готує випускника до різнопланової діяльності: професійної, суспільно-політичної, культурної; закладає не просто конкретні знання, а й основи майбутньої творчої діяльності, здатності працювати з людиною і для людини.

Отже, здійснювати підготовку спеціаліста необхідно виходячи саме з цих характеристик. З нашої точки зору, дисципліни, які вивчаються у вищих закладах освіти, повинні забезпечувати як спеціальну (професійну), так і гуманітарну підготовку спеціаліста.

Діяльність випускника вищого закладу освіти стає дедалі більш універсальною тому, що спеціаліста сьогодні визначають не тільки суто професійні знання, а й загальна культура.

Під гуманітарною освітою, як правило, слід розуміти таку освіту, яка дає знання про навколишній соціоприродний світ, культуру, людину, сприяє всебічному розвитку особистості і тим самим допомагає розкрити, реалізувати творчий потенціал. Чим вище гуманітарна культура людини, тим легше вона адаптується до швидкозмінних умов існування. Тому пошук найбільш ефективних форм гуманітарної освіти здійснюється всіма цивілізованими країнами.

Гуманітаризація вищої освіти є ланкою процесу формування загальної культури. Вона передбачає введення у навчально-виховний процес засобів, які сприяють формуванню в майбутніх спеціалістів політичної, моральної, естетичної культури, становлення якостей інтелігента, вмінню працювати у трудових колективах. До основних форм гуманітарної підготовки належать: викладання певної сукупності соціально-гуманітарних дисциплін; підвищення методологічного рівня та соціальної спрямованості викладання спеціальних дисциплін; залучення студентів у процес демократизації життя ВНЗ; міжособистісного спілкування, дозвілля студентів. Необхідно вміло

поєднувати навчальну та позааудиторну діяльність студентів з оволодіння основ таких наук, як історія України, філософія, етика, педагогіка тощо.

Цикл спеціальних предметів покликаний формувати професійні якості майбутнього спеціаліста. Слід зазначити, що реальний перелік спеціальних дисциплін і планування необхідного навчального часу можливе лише за умови всебічного аналізу потреб саме тієї галузі, до якої готується спеціаліст. Тому є необхідним постійний зв'язок профільних кафедр із виробництвом, високий рівень проведення різних видів практик на всіх курсах.

Аналіз навчального процесу з погляду його впливу на виховання показує, що чим вищою є інтелектуальна активність студентів (на лекціях, практичних заняттях тощо), чим більш творчим є сприймання і систематичною самостійна робота, тим зрілішими бувають їх науково-методологічні міркування і стійкіші ідейні погляди, моральні якості. І навпаки, у студентів, які пасивні в навчанні та не працюють систематично, відсутні чіткість переконань і вмотивованість міркувань у галузі моралі й науки.

Винятково високий виховний вплив на студента має його наукова діяльність. У цій сфері він активно включається у творчий пошук, формується його і світогляд, й політична культура, і моральні якості.

Отже, здійснення виховання через навчання є об'єктивною реальністю, однак отримати позитивні результати можливо лише при серйозному і вдумливому ставленні до цього виду діяльності всіх викладачів вищого закладу освіти.

3.3. Зміст виховної роботи деканату

Ефективність виховної роботи у вищому закладі освіти залежить від її реалізації на факультетах. Практика і досвід свідчать, що епізодичні виховні заходи в позааудиторний час або "привнесення" культури через навчання спеціальним дисциплінам значного ефекту не дають. Виховний процес на факультетах, як у вищих закладах освіти в цілому, повинен бути постійним, безперервним, послідовним, творчим. Зміст, форми та методи виховної

роботи на факультетах самостійно визначають деканати з урахуванням вимог Державної національної програми "Освіта", Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, інших державних документів, Статуту вищого закладу освіти, специфіки кожного окремого факультету.

Зміст виховної роботи деканату можна представити схематично (див. додаток. Схема 3).

Організацію, поточний контроль та координацію виховної роботи на факультеті може здійснювати за дорученням декана його заступник, який звітує про стан і перспективи виховної роботи на факультеті на раді з виховної роботи вищого закладу освіти (один раз на рік).

Окреслимо *основні завдання деканату*: 1) створення морально-психологічного клімату факультетського колективу; 2) сприяння формуванню дружнього студентського колективу на факультеті; 3) управління процесом соціальної адаптації студентів (цей процес має два аспекти: а) сприяння адаптації студентів молодших курсів до навчання на факультеті за обраною спеціальністю; б) сприяння адаптації студентів до життя на факультеті в цілому); 4) діагностика динаміки ціннісних орієнтацій студентів, мотивації до навчання, вивчення соціально-психологічного клімату на факультеті, в академічних групах, цікавих форм дозвілля студентів; 5) організація студентського самоврядування; 6) сприяння відродженню й розвитку або створенню нових факультетських традицій; 7) підготовка і проведення загальнофакультетських виховних заходів, організація дозвілля студентів; 8) залучення до виховної роботи висококваліфікованих, інтелігентних, талановитих педагогів, викладачів; 9) координація роботи кураторів академічних груп, куратора студентського гуртожитку, старостату, факультетської студентської ради, студентського наукового товариства і куратора СНТ (студентське наукове товариство) на факультеті.

Виховна робота на факультеті може здійснюватись за такими основними напрямками (програмами) і в таких формах:

Організаційна робота

Навчальний рік розпочинається з організаційних зборів студентів факультету, на яких проходять вибори студради, планується виховна (позанавчальна) робота на факультеті. Відбуваються збори студентів і перед зимовою та літньою екзаменаційними сесіями. Деканат організовує збори кураторів (2-4 рази на рік); контролює прибирання аудиторій; займається благоустроєм поперу, де знаходиться факультет, ботанічного саду, агро-біостанції (деканати біологічного та географічного факультетів), території навколо навчальних корпусів, гуртожитків; спільно планує і проводить засідання студради; організує роботу стінної преси, завданням якої є висвітлення студентського життя, проблем, інтересів студентства, життя факультету в цілому, відзначення ювілеїв (враховуючи специфіку факультету); організовує і проводить конкурси на кращу академічну групу, на кращого куратора академічної групи; контролює ведення студентами "Літопису факультету" тощо.

Гуманітарна програма, яка передбачає:

- формування світогляду студентів (робота студентського лекторію з урахуванням специфіки факультету); організація роботи лекторської групи, яка складатиметься з числа студентів факультету, що виступатимуть з лекціями в середніх школах, училищах, технікумах, на інших факультетах; проведення бесід, інформування та обговорення політичних подій, економічного, культурного розвитку країни; пізнавальні тематичні екскурсії до музеїв міста (напр., у Луцьку: "Символіка православної ікони", "Леся Українка і Волинь" у Волинському обласному краєзнавчому музеї, "Шевченко-художник" у картинній галереї Луцького замку тощо), до овіяних славою історичних місць (Берестечко, Львів, Київ); обговорення телепередач, кінофільмів, вистав, художніх книг; творчі зустрічі; краєзнавча робота; етнографічні експедиції;

- розвиток наукових інтересів студентів (робота наукових гуртків; проведення Днів науки на факультеті; предметні олімпіади; лекції про

розвиток науки, про науки в сучасному суспільстві; конкурси на кращу наукову студентську роботу, на кращу наукову роботу з профілюючих дисциплін; студентські науково-практичні конференції);

- розвиток інтелекту студентів (заняття з раціональної організації навчання та дозвілля; зустрічі студентів-першокурсників зі студентами V курсу; обмін досвідом щодо складання сесій, з підготовки до екзаменів, заліків; творчі зустрічі з кращими вчителями з предмету; вікторини з профілюючих курсів; конкурси; обговорення статей газет та журналів;

- диспути з урахуванням специфіки факультету тощо;

- відзначення важливих державних, традиційних, факультетських (інститутських) та університетських свят, політичних дат (Дня вчителя, Різдва, Шевченківських днів, Міжнародного жіночого дня, Пасхи, Дня пам'яті про Чорнобильську трагедію ("Дзвони пам'яті"), Дня перемоги і Дня матері, Дня Конституції України;

- організація і проведення творчих зустрічей-діалогів, круглих столів студентів і викладачів факультету, презентацій книг викладачів факультету;

- організація виховної роботи з предмету під час педагогічної практики студентів.

Культурно-освітня програма, яка враховує:

- морально-етичне виховання студентів (організація школи леді та джентльменів; проведення дня гrechності на факультеті; читання лекцій з етичних питань; проведення консультацій з культури поведінки, з професійної етики, конкурсів ввічливості; обговорення статей з моральної проблематики; проведення конкурсів на звання "містер факультету", "міс факультету", читацьких конференцій, диспутів, екскурсій у культурні центри міста й області; обговорення негативних явищ студентського життя, аморальних вчинків окремих студентів);

- розвиток загальної культури та естетичних смаків студентів (зустрічі з творчими людьми міста, області; студентський лекторій - музична, літературна сторінки, сторінка живопису; культпоходи до театру, кіно,

музеїв; святкування Міжнародного дня музики - організація концертів, творчих зустрічей з музикантами та музичними колективами міста, області; музичні імпрези; відзначення Міжнародного дня театру, Міжнародного дня музеїв; конкурси читців; огляд та обговорення найкращих сучасних художніх творів);

- організація дозвілля студентів (літературно-музичні вечори, бали-маскаради, конкурси тощо) та відзначення традиційних для факультету свят;

- розвиток творчих здібностей студентів у гуртках, студіях, клубах, ансамблях тощо;

- обговорення ставлення студентів до навчальної літератури; допомога кабінетам, бібліотеці у збереженні книжкового фонду.

Правова програма, у рамках якої:

- відбувається вивчення Статуту вищого закладу освіти, з правами та обов'язками студентів;

- проводяться лекції, бесіди, юридичні консультації щодо прав молодого спеціаліста - випускника освітнього закладу, перспектив працевлаштування, сімейного права; зустрічі з юристами, вікторини;

- обговорюються випадки правопорушень;

- проводиться індивідуальна робота зі студентами, схильними до пропусків занять, хуліганства, зловживання алкоголем, уживання наркотиків.

Екологічна програма, яка передбачає:

- проведення екологічного дня на факультеті, у рамках якого відбуваються стрічі з екологами, консультації науковців, обговорення періодичних видань з екологічних проблем, творчі зустрічі з членами дитячого гуртка "Екологія", з письменниками, які піднімають у своїй творчості проблеми екології;

- підготовку і проведення екологічних експедицій, туристичних походів;

- благоустрій території факультету, озеленення кабінетів, навчальних аудиторій, гуртожитків, студмістечка;

-організацію конкурсів на кращу аудиторію (із закріплених за академічними групами), на кращу кімнату, поверх у гуртожитку.

Програма "Здоров'я", яка передбачає:

- організацію занять студентів у спортивних секціях, у басейні;
- проведення спортивних змагань між факультетськими командами, спартакіад;
- медичні консультації та поради психолога, напр. такі: "Гігієна статевого життя", "Як зняти стрес під час підготовки та проведення екзамену";
- організацію туристичних походів;
- проведення Дня здоров'я на факультеті (бажано в останні вихідні дні вересня або травня) - у програму Дня здоров'я можуть увійти: турпохід в ліс, змагання з орієнтування на місцевості, естафета "Веселий студент", конкурси, змагання між академічними групами біля вогнища, випуск фотомонтажу;
- підготовку студентів до сімейного життя (лекції, консультації медиків, психологів: "Що повинна знати жінка про характер чоловіка", "Стосунки між чоловіком і жінкою"; вечір-зустріч "Кохання з першого погляду"; конкурс на кращу студентську сімейну пару; обговорення статей з питань сімейного та статевих виховання, взаємин юнаків і дівчат).

Програма взаємозв'язків:

- з іншими факультетами університету, зі студентами інших вищих закладів освіти (планування спільних виховних заходів, вечори знайомств, "Українські вечорниці"), листування зі студентами;
- з випускниками факультету, кращими вчителями, науковцями (творчі зустрічі, презентації книг, лекції, листування з випускниками);
- з батьками студентів (індивідуальні бесіди, батьківські збори, листи-подяки батькам кращих студентів);
- координація роботи студентського наукового товариства, старостату, студради;

- координація роботи кураторів академічних груп; організація школи кураторів на факультеті - 2 рази на рік; консультації, рекомендації щодо складання планів виховної роботи в академічних групах, заслуховування звітів кураторів на засіданні ради факультету - 1 раз на рік;

- організація обміну досвідом виховної роботи в академічних групах.

Уся документація з виховної роботи ведеться заступником декана факультету та кураторами академічних груп і зберігається в деканаті в окремих папках. Бажано мати окрему аудиторію (кімнату) - своєрідний центр виховної роботи на факультеті, де збиратиметься студрада, проходитимуть збори кураторів, де зберігатимуться "Літопис факультету", архів (сценарії, протоколи засідань студради, статті в періодичних виданнях про студентське життя на факультеті, фото, стінгазети, зразки планів, звіти кураторів, заступників декана про стан виховної роботи в групах та на факультеті тощо), технічні засоби.

Основні види документації з виховної роботи на факультеті:

- плани виховної роботи в академічних групах, які складаються в довільній формі (найчастіше у хронологічному порядку) кураторами (наставниками) академічних груп (курсів) за участю всього колективу академгрупи, її активу й затверджуються деканами (заступниками деканів з виховної роботи); плани складаються на семестр або на навчальний рік; на факультеті можна ввести у навчальний розклад єдиний день куратора (академпару куратора) (Див. Додаток б);

- зошити (журнали) кураторів академічних груп, у яких подано такі відомості: список студентів групи, місце проживання студентів та їхніх батьків, розподіл доручень, результати складання семестрових екзаменів та заліків; у зошиті ведуться записи про групові та індивідуальні бесіди, про виконання плану виховної роботи тощо;

- звіти кураторів про стан виховної роботи в академічних групах за навчальний рік (куратор звітується один раз на рік на засіданні ради факультету);

- план виховної роботи на факультеті на навчальний рік (або на семестр) складається деканом (заступником декана з виховної роботи) з урахуванням специфіки факультету, пропозицій кафедр, кураторів академічних груп, органів самоврядування студентів; план обговорюється на засіданні ради факультету (вересень) і затверджується деканом факультету (Див. Додаток 7, 8);

- звіт декана (заступника декана) про стан та перспективи виховної роботи на факультеті за навчальний рік (один раз на рік);

- "Літопис факультету";

- можливі спільні плани роботи деканату і студради, деканату і студради в гуртожитку.

Отже, організаційна робота деканату складна та багатогранна. Насамперед вона передбачає творчу співпрацю викладачів та студентів. Головними чинниками забезпечення ефективності виховного процесу мають стати: системність, комплексність, ініціативність та відповідальність за спільну справу.

3.4. Діяльність куратора (наставника) академічної групи

Базовою, єдиною ланкою виховної системи вищого закладу освіти, головною постаттю, яка є представником ректорату, деканатів і кафедр, виступає викладач-куратор (наставник) студентської академічної групи. Він є порадиником, старшим товаришем, а в деяких випадках - батьком чи матір'ю у навчальній групі. Отже, викладачам-кураторам належить чільне місце, оскільки, як підкреслюється у наказі Міносвіти України від 4 листопада 1993 р., № 395, "Про удосконалення керівництва виховною роботою у навчально-виховних закладах України", на них покладено відповідальність за проведення організаційно-виховної роботи серед студентів навчальних груп.

Діяльність куратора щодо вироблення у студентів глибоких особистих переконань, формування в них активної соціальної позиції, національної свідомості та культури, створення та розвитку колективу в групі взагалі

складна й багатогранна. Її успіх залежить від широкого спектра психолого-педагогічних знань викладача-наставника, сформованості його досвіду практичного застосування теоретичних основ виховання; володіння педагогічною технологією й засобами психолого-педагогічного діагностування; вміння розуміти та цінувати духовний світ студентів і сприймати молоду людину не лише як об'єкт, а й повноправний суб'єкт виховного процесу; від розуміння всіх особливостей студентства як особливої соціально-демографічної групи; від рівня його комунікативності й міжособистісного спілкування; від знання закономірностей та особливостей становлення студентського колективу групи.

По суті, викладач-куратор має здійснювати наукове керівництво процесом становлення особистості студента, проте діяльність наставника аж ніяк не зводиться до функцій управління. Його авторитет визначається, насамперед, особистісними якостями: знаннями, життєвим досвідом, громадською моральною позицією, особистою привабливістю та ін. Викладацький колектив і кожен викладач-куратор, зокрема, справляють вирішальний вплив на формування особистості майбутнього спеціаліста; їх приклад є переконливим взірцем для наслідування. Інститут кураторства у вищій школі потребує дуже серйозного ставлення до добору кадрів. На нашу думку, куратором може бути не обов'язково викладач з багаторічним досвідом роботи у вищому закладі освіти і, зрозуміло, не обов'язково викладач кафедри, що визначає профіль майбутньої спеціальності студента. Завдання національного виховання молоді ставлять на порядок денний питання про більш широке залучення до інституту наставництва викладачів гуманітарних кафедр. Це видається доцільним ще й тому, що гуманітарні, суспільно-політичні дисципліни у більшості вищих закладів освіти України викладаються саме на молодших курсах, студенти яких більше, ніж старшокурсники, мають потребу в допомозі наставника як у навчанні, так і в повсякденному житті.

Виховним впливом охоплюються всі студенти академгрупи з урахуванням індивідуальних особливостей кожного: типом нервової діяльності, життєвим досвідом, здібностями, переконаннями, інтересами, моральними цінностями особистості. Отже, найбільш важливим фактором у вихованні є індивідуальний підхід куратора до студентів. Індивідуальний підхід - це активний пошук найефективніших шляхів виховного впливу на кожного студента, запорука творчої, конкретної, цілеспрямованої, ефективної і результативної виховної роботи.

Вивчити, чим живе студент, які його інтереси, нахили, звички, зацікавленість, особливості волі й характеру, рівень його розвитку, рівень підготовки, стиль діяльності, матеріальні умови життя, як він проводить час поза межами освітнього закладу, хто його друзі, що його хвилює і радує, що непокоїть, - це означає - знайти як правильний шлях індивідуальної роботи з ним, так й оптимальні виховні впливи на нього. Знання студентів є основою роботи куратора, застерігає від формалізму й байдужого ставлення до них.

Одним з основних методів вивчення особистості студента є спостереження за його діяльністю і поведінкою, яке здійснюється на заняттях, у позааудиторний час, при виконанні громадських доручень, під час екскурсій, інших заходів. Використовуються й інші методи вивчення студентів: ознайомлення з особовими справами, індивідуальні бесіди, бесіди в присутності інших студентів, метод анкетування, тестування, бесіди з викладачами, які працюють у групі тощо. Досить часто кураторові необхідно ставити і вирішувати єдині виховні завдання стосовно всіх студентів групи, однак шляхи, засоби й методи розв'язання цих завдань можуть бути різними залежно від індивідуальних особливостей студентів.

У процесі індивідуального підходу реалізується принцип гуманізму й демократизму.

Тільки на гуманістичному фундаменті, який передбачає доброзичливі стосунки між кураторами і студентами, можна виховати повагу до особистості, зрозуміти її запити, інтереси, потреби і можливості.

Гуманістичні педагогічні ідеї спрямовані на своєрідність індивідуальності кожної молодої людини; враховують її власну волю і життєві прагнення. Виховний процес потрібно будувати так, щоб студент став добровільним і зацікавленим співробітником, одноступенем викладача-куратора в розв'язанні спільних завдань.

Індивідуальний підхід передбачає демократизацію виховання. Це насамперед усунення авторитарного стилю виховання, сприйняття особистості молодої людини як вищої соціальної цінності, визнання її прав і свобод, створення умов для реалізації здібностей і самореалізації її як індивідуальності. Демократизація полягає у врахуванні думки студентів, у спільному розв'язанні проблемних питань життя й діяльності групи.

Врахування індивідуальних особливостей студентів, поєднання поваги до них з розумною вимогливістю й опорою на позитивні якості - запорука ефективної організації виховної роботи, що дає змогу застосовувати ті чи інші форми та методи виховного впливу, правильно організовувати діяльність і дозвілля студентів, підвищувати їхню активність і свідомість.

Викладач-куратор реалізує свою виховну роль передусім через колектив навчальної групи. А тому одним із головних напрямів організаційно-виховної роботи викладача-куратора в академічній групі є формування студентського колективу на основі єдиної зацікавленості, спрямованої головним чином на навчальну діяльність. Розв'язуючи це завдання, куратор зобов'язаний допомогти кожному студентові усвідомити себе активним суб'єктом соціальної творчості, привести в дію складний механізм колективної думки, дій і відповідальності. У процесі організації виховної роботи викладач-куратор має пам'ятати, що студентська група - центр формування фахівця, крім того, - це складне і багатогранне соціальне явище. Кожна група розвивається за загальними законами, має свою визначену структуру. Проте, кожній групі притаманні свої особливості, своя специфіка, свої внутрішньогрупові взаємодії, свої офіційні й неофіційні лідери. Створення здорового морального мікроклімату в колективі

студентської групи має непересічне виховне значення, оскільки особистість, як відомо, формується під цілим комплексом впливів, де одним з головних є оточуюче середовище. Саме тут формуються моральні якості студентів, їх ставлення до навчання, до суспільно корисної праці.

Доведено наукою, а також досвід передових навчальних закладів засвідчує, що об'єднання індивідуальностей в студентський колектив відбувається неодноразово, а протягом майже всіх років навчання й передбачає постійну роботу викладача-куратора (наставника).

Особливо важливою є роль куратора в період зародження, початкового становлення студентської академічної групи. Цей період у вищому закладі постійно відтворюється, оскільки, на відміну від трудового колективу, до вищого закладу освіти щороку надходить нове студентське поповнення, з невеликим життєвим досвідом, незнайоме з завданнями, принципами та формами життя вищого закладу освіти, нездатне без допомоги викладача-наставника включитись у всі форми діяльності вищого закладу освіти.

Отже, на першому курсі основною цільовою установкою є адаптація студентів до умов вищого закладу освіти і вимог вищої школи. З перших днів важливими моментами організації виховної роботи куратора в групі мають стати: вивчення складу студентів, виявлення їхніх інтересів, захоплень, нахилів, здібностей; залучення їх до участі в науковій роботі, просвітницько-виховних, культурно-спортивних заходах, до відповідального ставлення до навчання і та ін. Куратор також повинен ознайомити студентів з історією вищого закладу освіти, з його традиціями.

У складний і відповідальний період початкового становлення колективу групи куратор зі студентами повинні визначити найважливіші найближчі й перспективні - як індивідуальні, так і групові - стратегічні й тактичні завдання, шляхи й засоби їх реалізації. Тобто, виходячи із загальної мети виховання, визначити її конкретизацію в роботі з групою, наголосити на тих завданнях, які впливають з неї, накреслити основні шляхи здійснення цієї мети. Це передбачає формування раціональної формальної організаційної

структури групи, створення дієздатного активу студентів, визначення й конкретизацію необхідних соціальних ролей членів групи, вміння глибоко розбиратись у специфіці міжособистісних стосунків, не допускати утворення мікрогруп малоактивних і пасивних студентів, ізоляції окремих з них.

Створення здорового психологічного мікроклімату в групі, доброзичливі стосунки куратора і студентів, а також студентів між собою сприятимуть творчій ініціативній праці, швидкій адаптації студентів до умов інститутського, університетського життя, в цілому становленню висококультурної особистості.

Головною цільовою установкою на другому-п'ятому курсах є формування кваліфікованого спеціаліста. Основні завдання куратора в цей період - виховання у студентів відповідального ставлення до виконання навчальних і громадських обов'язків; закріплення навичок самоосвіти, самодисципліни, самоконтролю; формування професійних умінь і навичок на основі вивчення суспільних, психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін; розширення й поглиблення громадської діяльності, формування й удосконалення організаторських навичок, навичок менеджменту; більш широке залучення до науково-дослідницької роботи; виховання готовності до постійного вдосконалення професійної майстерності.

У нинішніх умовах потрібно, щоб діяльність куратора мала в собі елементи плановості, організації, контролю, стимулювання, зберігала управлінський характер. Бажано, щоб викладач-куратор на основі первинної діагностичної роботи склав власну програму організаційно-виховної діяльності серед студентів академічної групи, в якій би висвітлювалися такі питання:

- організація допомоги студентам в успішному оволодінні матеріалом навчальних програм;
- контроль за їхньою систематичною роботою; своєчасним виконанням контрольних завдань, складанням заліків та іспитів;

- проведення заходів, спрямованих на формування у студентів високої культури й духовності;
- зміцнення навчальної дисципліни й організованості;
- залучення студентів до активної науково-дослідницької роботи й вироблення в них навичок самостійної роботи з опанування навчальним матеріалом;
- формування у студентів інтересу до участі в громадському житті колективу вищого закладу освіти;
- почуття відповідальності за доручену справу й непримиренного ставлень до недоліків;
- організація культурно-масової роботи в навчальній групі;
- залучення студентів до активної участі в художній самодіяльності.⁶

Викладач-куратор має постійно здійснювати методичну допомогу студентам навчальної групи у навчально-виховній, громадській, організаційній, комунікативній та ін. діяльності; проводити індивідуальну роботу з проблемними студентами; точно передавати директивну інформацію від ректорату, виховної ради, деканату, кафедр тощо.

Організаційно-виховна робота в академічній групі має проводитись на основі конкретного плану. План складається на семестр чи навчальний рік і повинен органічно поєднувати або синхронізувати процес навчання та виховання студентів. План організаційно-виховної роботи в навчальній групі студентів складається довільно. В плані як програмі дій на ближню й дальшу перспективу необхідно враховувати потребу суверенної держави у вихованні майбутніх спеціалістів-патріотів; рівень вихованості вступників і проблеми виховання; думки та рекомендації педагогічного і студентського колективу;

розвиток науки, культури, техніки, економіки на сучасному етапі тощо. Планування - процес творчий і вимагає залучення викладача-наставника та

---

⁶ Планування і проведення організаційно-виховної роботи серед студентів: Методичні рекомендації / Укл. В. Д. Базиленич, М. І. Поночовний, І. В. Дзевульська. - ІС, ІЗМИ, 1997, - С. 7-10.

студентського колективу групи. План є не. догмою, а орієнтовною програмою дій.

Беручи до уваги концептуальні напрями виховання, план організаційно- виховної роботи доцільно оформити у такий спосіб:

I. Вступ (рівень вихованості, мета і завдання).

II. Напрями (види) виховної діяльності.

1. Організація колективу групи на гуманістичних засадах.

2. Відродження національних моральних цінностей, духовності; формування загальнолюдської моралі. Моральне виховання.

3. Виховання професійної культури та культури праці. Економічне виховання.

4. Формування поваги до законів держави, самодисципліни та прищеплення навиків самовиховання. Правове виховання.

5. Розвиток загальної культури і естетичне виховання.

6. Етико-психологічна підготовка студентів до сімейного життя.

7. Спортивно-масова робота та фізичне виховання.

Створюючи інститут кураторства у вищому закладі освіти, слід розробити Положення про кураторів, чітко визначити їх права та обов'язки.

На нашу думку, зміст їх може бути таким:

Права куратора (викладача-наставника)

1. Подавати в усі адміністративні та громадські організації вищого закладу освіти пропозиції щодо поліпшення виховної, навчальної, науково-дослідницької, роботи та культурно-побутових умов студентів.

2. Брати участь у розгляді персональних справах студентів; питань про заохочення, стягнення, переводу на інший факультет, призначення і зняття стипендій, поселенню в гуртожиток, виключенню з навчального закладу та ін.

3. Вносити пропозиції про призначення та звільнення старости групи.

4. Брати участь у складанні та затвердженні характеристики на студентів академгрупи.

5. Брати участь у розподілі місць практики та допомагати студентам-випускникам в працевлаштуванні після закінчення університету.

5. Користуватися всіма даними про студентів академгрупи у відділі кадрів та деканатах.

Обов'язки куратора (викладача-наставника)

1. Вивчати індивідуальні здібності студентів академгрупи, знаходити шлях до поліпшення його навчальної, наукової і громадської роботи, формувати необхідні якості майбутнього спеціаліста.

2. Виховувати у студентів почуття відповідальності за збереження майна в аудиторіях та гуртожитках.

3. Разом із старостою формувати працездатний колектив академгрупи, вимагати від студентів дисциплінованості, аналізувати кожен випадок запізнення без поважних причин на заняття, пропуски занять чи аморальні вчинки.

4. Допомагати кафедрам виховувати у студентів інтерес до обраної спеціальності.

5. Вивчати досвід кураторів та використовувати його у виховній роботі з академгрупою.

6. Один раз на тиждень збирати академгрупу, проводити аналіз успішності, дисципліни та виконання громадських доручень.

7. Систематично проводити індивідуальну роботу зі студентами, які потребують особливої уваги.

8. Вивчати стан забезпеченості студентів необхідним майном, стан тепла, водопостачання тощо в гуртожитку, знати, як студентство проводить вільний час, як готується до занять.

9. На основі пропозицій студентів складати план організаційно-виховної роботи.

10. Після зимової сесії, в кінці року подавати у раду з виховної роботи звіт з аналізом своїх виконаних обов'язків куратора, проведення виховної роботи та стану навчання і дисципліни в академгрупі.

Отже, інститут кураторів академічних груп є одним із суб'єктів управління системою виховної роботи, взаємодіє з іншими суб'єктами і забезпечує організацію позааудиторного виховного процесу у вищому закладі освіти на рівні академічної групи. Куратор - це єдина ланка між студентським колективом та викладацьким складом вищого закладу освіти. Його діяльність суттєво впливає не тільки на рівень моральної вихованості, ставлення до навчання, майбутньої професії, в цілому сприяє процесу їх соціалізації.

3.5. Студентське самоврядування

Сучасний стан перебудови форм і змісту виховної роботи у вищих закладах освіти, яка, як підкреслював А.С.Макаренко, має йти попереду навчання - стан її демократизації в умовах розвитку студентського самоврядування. Це обумовлено такими основними факторами :

- успішно здійснити перебудову вищої школи, різко підняти якість підготовки сучасного спеціаліста, його гуманітарну національну культуру неможливо тільки заходами організації навчально-виховного процесу адміністрацією вищого закладу освіти без активної позиції самих студентів. Необхідно всебічно розвивати студентське самоврядування, ініціативу та самодіяльність студентських колективів вище закладу освіти у розв'язанні всіх питань студентського життя;

- в умовах переходу до ринкових відносин безмірно зростає важливість розвитку в майбутніх спеціалістів таких якостей, як самобутність мислення, ініціативність, уміння самостійно приймати рішення, впевнено їх відстоювати. Розширення студентського самоврядування дає змогу виховувати в майбутніх спеціалістів соціальну відповідальність, розвивати в них прагнення до наукового пошуку, підвищення рівня самостійності;

- розвиток студентського самоврядування є важливим для підготовки майбутнього спеціаліста до організаторської, управлінської та виховної роботи у трудовому колективі;

- майбутній спеціаліст, прийшовши на виробництво, у сферу науки, культури чи обслуговування, має бути соціально активним, ініціативним, запроваджувати й підтримувати демократичні форми управління, керівництва і спілкування. Без навичок спеціаліста неможливо говорити про перехід до ринкової економіки.

Така особливість виховання професійної й гуманітарної національної культури сучасного спеціаліста дещо по-іншому примушує дивитися на завдання організації діяльності студента: мета переміщується з механізмом впливу на створення умов для всебічної демократичної діяльності спеціалістів у трудових колективах. Звідси й увага до якості студентського самоврядування, визначення ролі й місця його форм у цілісному процесі підготовки сучасного спеціаліста.

Студентські організації через самоуправління реалізують свої права насамперед у сфері діяльності самих студентів: навчання, підвищенні його якості та самоосвіти, науково-дослідницькій і культурно-освітній роботі, організації дозвілля, суспільно корисній праці, самоврядуванні у студентській академічній групі й у студентському гуртожитку, утвердженні у студентському середовищі здорового духовного та культурного способу життя та ін. (див. Додаток 5, Схема 4).

У реалізації цієї діяльності велика роль належить деканатам і кураторам академічних груп студентів, про що наголошувалось у наказі міністра освіти України за № 395 від 4,11.93 р. “Про удосконалення керівництва виховною роботою у навчально-виховних закладах Міністерства освіти України”.

Студентські колективи самі по собі не стають згуртованими й організованими, їх слід створювати. Це питання дуже важливе сьогодні, і воно заслуговує на серйозне вивчення, наукове дослідження й обґрунтування.

Реалізуючи плани проведення організаційно-виховної роботи серед студентів, куратор повинен постійно посилювати виховну роль навчальної

групи. Про культуру виховного процесу свідчить рівень розвитку активності студента як суб'єкта різних видів діяльності та самовиховання. Відомо, що соціальна активність як якість особистості дістає розвиток лише в процесі її самодіяльності. Виховні можливості студентського самоврядування визначаються тим, наскільки широко залучені до нього студенти. Важливо, щоб кожний студент в тій чи іншій формі брав участь у прийнятті рішень в організації їх виконання. Саме це визначає виховне значення студентського самоврядування активною самостійною діяльністю навчальних груп, інших студентських колективів. Обов'язок куратора - допомагати студентові знайти себе й визначити своє місце в цій діяльності, а значить, проявити соціальну зрілість. Кураторові необхідно так організувати життєдіяльність навчальної групи, щоб можна було забезпечити оволодіння кожним студентом навичками організатора й вихователя трудового колективу. Дедалі більшу роль має відігравати метод практичного організаторського завдання, який залучає кожного студента творчо думати, вимагає знання реальних організаційних проблем у конкретних ситуаціях, особистісних особливостей, інтересів своїх товаришів, уміння спілкування з людьми різних соціально-психологічних типів.

З-поміж усіх існуючих у вищих закладах освіти органів самоврядування найдійовішими, на думку студентів, є студентські ради факультетів. Студентське самоврядування - важлива умова вдосконалення навчально-виховного процесу у вищому закладі освіти. Органи самоврядування, узагальнюючи пропозиції студентів, можуть вести пошук форм і засобів, які забезпечують управління. Студентське самоврядування - це засіб участі в управлінні на засадах самодіяльності й самоврегулювання, що передбачає розвиток особистості від простого виконавця до активного суб'єкта. Через студентське самоврядування за його допомогою формується активність молоді людини. Беручи участь у розв'язанні різних проблем, студент відчуває свою участь у житті вищого закладу освіти в цілому, що не тільки активізує його пізнавальну діяльність, а й розвиває практичні навички

управління громадськими справами, сприяє оволодінню системою знань, умінь і навичок, необхідних для виконання соціальних, організаторських та інших функцій майбутнього фахівця.

Організація студентського самоврядування в царині навчальної діяльності повинна бути нерозривно пов'язана з соціально-професійною орієнтацією майбутніх фахівців, оскільки, як свідчить практика, зокрема нашого вищого закладу освіти, молодь, яка вступає до вищих навчальних закладів, не досить чітко уявляє собі обрану професію, вкрай недостатньо усвідомлює її зміст, якості, необхідні для успішного здійснення своєї професійної діяльності.

Важливим напрямом організації студентського самоврядування є проведення виховної роботи серед студентів, які проживають у гуртожитках. Ефективність виховної роботи в гуртожитках багато в чому залежить від рівня її організації і планування, знання і врахування специфіки життєдіяльності колективу гуртожитку, від структури, змісту, характеру позанавчального і вільного часу студентів. Студентське самоврядування в гуртожитку утворюється з ініціативи самих студентів. Керівним і координуючим органом виступає студентська рада гуртожитку, до складу якої входять найбільш відповідальні студенти. До компетенції студентської Ради гуртожитку належить розв'язання широкого спектру питань, як планових, так і поточних; організація різноманітних видів діяльності студентів, яка передбачає використання як колективних, так і індивідуальних форм роботи. Роботу студентської ради гуртожитку слід організовувати за такими основними напрямками: а) професійно-орієнтаційна, б) культурно-масова, в) спортивно-оздоровча, г) побутово-контролююча - проведення зустрічей з ветеранами праці, діячами культури, викладачами, представниками ректорату, медичними працівниками, працівниками органів внутрішніх справ; пропаганда етичних знань, організація диспутів і бесід зі студентами на морально-етичні теми, про норми і культуру поведінки в побуті, етику повсякденного спілкування; виховання у студентів дотримання

норм і правил внутрішнього розпорядку, виконання умов договорів з адміністрацією на поселення до гуртожитків, бережливе ставлення до житла і майна в них; організація тематичних вечорів, спортивних турнірів, дискотек, екскурсій тощо.

Організація студентського самоврядування в гуртожитках відповідно до врахування особливостей цієї сфери діяльності студентів, специфіки змісту і структури вільного позанавчального часу студентів, особливостей способу життя є важливим фактором підвищення ефективності виховної роботи в цілому.

Отже, розвиток самодіяльності студентів виступає однією з головних умов реалізації завдання щодо підвищення якості підготовки фахівців, виховання соціально активних працівників, здатних творчо та ініціативно вирішувати проблеми прискорення соціально-політичного й морального оновлення суспільного життя.

Слід зазначити, що найважливішою умовою ефективності й доцільності студентського самоврядування є дотримання в його організації найважливіших принципів - демократизації та гуманізації.

Педагогічне керівництво студентами, регулювання їхньої діяльності треба здійснювати не авторитарним методом, не постійним контролем, не нав'язуванням і примусом, що може лише завадити, відштовхнути студентів від цієї важливої справи, а гуманним, демократичним шляхом, створенням відповідних психолого-педагогічних умов. Реалізація ініціативи й самодіяльності, добровільності й самостійності забезпечує пробудження, розкриття природних задатків, нахилів, формування самобутньої творчої особистості. Усе, що здобуто в самостійних, творчих пошуках як результат самодіяльності особи, залишається її стійким теоретичним переконанням і практичною звичкою.

IV. З досвіду виховної роботи Волинського державного університету імені Лесі Українки

В умовах переходу до ринкової економіки, розбудови і становлення української державності важливою умовою оновлення суспільства, його гуманізації і морального піднесення має стати всебічний розвиток політичної, духовної, трудової, професійної культури, втіленої в наукових знаннях, цінностях мистецтва, народних традиціях, нормах повсякденної поведінки. А тому як ніколи раніше постають нагальні питання про національне виховання, формування культури спеціалістів, в якій поєднуються високий професіоналізм, інтелігентність, соціальна зрілість і творчий пошук. Усе це обумовлює обрання якісно нового підходу до виховання студентської молоді.

В останні роки у Волинському державному університеті триває активний процес переосмислення старої і створення нової системи формування духовного світу особистості. На основі національної системи виховання, схваленої Міністерством освіти, опрацьована й реалізується власна програма виховання. Досягненню мети, яка визначена відповідно до основних положень Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ ст.) - формування широкоосвіченого, національно-свідомого, високоморального, духовно розвиненого, фізично досконалого молодого спеціаліста - підпорядкована не лише навчально-виховна, а й вся позааудиторна діяльність науково-педагогічного колективу, студентських організацій вищого закладу освіти. В цілому до виховної роботи університету застосовується комплексний підхід, який передбачає ефективність таких важливих його компонентів, як єдність мети, завдань, змісту, методів і форм виховання.

Загальне керівництво виховною роботою в університеті покладено на проректора з гуманітарних питань.

Посадові особи та органи, керівники та організатори виховної роботи, самостійно визначають її зміст, форми і методи з урахуванням стратегічних завдань та вимог Державної національної програми "Освіта", Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концептуальних

засад гуманітарної освіти в Україні (вища школа) та іншими нормативно-правовими документами і методичними рекомендаціями, Статутом ВДУ.

Організацію, поточний контроль та координацію виховної роботи на факультеті (в інституті) здійснює декан (директор), або за його дорученням один із заступників, на якого покладені відповідні обов'язки.

Безпосереднє й постійне керівництво виховною роботою в студентських академічних групах покладено на викладачів-кураторів або викладачів-наставників.

Вони відіграють важливу роль у комплексному підході до виховання майбутнього спеціаліста, всебічному розвитку його особистості. Виходячи із загальної мети виховання, вони конкретизують її в роботі зі своєю групою, наголошують на тих завданнях, які впливають із загальної мети, накреслюють основні шляхи її здійснення.

Вивчення стану виховної роботи на філологічному, педагогічному, математичному, інших факультетах показало, що одним із головних напрямів організаційно-виховної роботи куратора в академічній групі є формування студентського колективу. Крім того, куратори сприяють створенню належних умов для оволодіння студентами професійними навичками з обраної спеціальності, вивчають індивідуальні здібності студентів, їх соціально-родинний стан, майнове, побутове становище; особисто вивчають умови проживання студентів у гуртожитках, стосунки з адміністрацією та органами студентського самоврядування; використовують різні форми й методи індивідуальної, групової та масової роботи зі студентами факультету (інституту); сприяють адаптації студентів молодших курсів до навчання в університеті, організують допомогу студентам, які з різних причин погано навчаються, сприяють самостійній науковій та творчій роботі студентів, їх участі в наукових та інших гуртках, один раз на тиждень збирають академгрупу, проводять аналіз успішності, дисципліни та виконання громадських доручень, інші заходи, спрямовані на досягнення мети виховної роботи в університеті.

Діяльність куратора включає елементи плановості, контролю. Однак виховний процес будується на засадах демократизації, де студент є добровільним і зацікавленим співробітником. План організаційно-виховної роботи групи готується за участю всього колективу академгрупи, її активу, затверджується деканом або заступником декана з виховної роботи.

Виховна робота на факультетах (інститутах), академічних групах здійснюється на основі річного (семестрового) плану, який має довільну форму. Річні (семестрові) плани з виховної роботи складаються відповідно до річних планів найважливіших та масових заходів виховної роботи університету, планів з виховної роботи академічних груп, з урахуванням пропозицій кафедр, органів самоврядування студентів, інших підрозділів університету й затверджуються деканами (директорами) факультетів (інститутів).

Основою виховання в університеті є навчальний процес, який органічно поєднує реалізацію як навчальної, так і виховної мети.

Важлива роль у формуванні загальнолюдських ціннісних орієнтацій, соціального та гуманістичного мислення у студентів належить кафедрам гуманітарного, соціального, політичного циклів. У процесі викладання історії України, українознавства, філософії, економічної теорії, політології і дисциплін культурологічного циклу увага студентів акцентується на проблемі діалектичної єдності орієнтацій на загальнолюдські духовні цінності, соціальне та гуманістичне мислення й досягнення практичних результатів у розв'язанні виробничих та інших соціально-економічних завдань. В останні роки у вищих закладах освіти триває активний процес переосмислення старої і творення нової концепції викладання предметів історико-культурного циклу. Особливого значення набули такі дисципліни, як історія України, народознавство, історія й теорія національної та світової культури.

Особливе місце у виховній роботі належить формуванню у студентів шанобливого ставлення до рідної мови. Опанування наук, підготовка всієї навчально-методичної літератури ведеться українською мовою.

Своєрідною базою для пропаганди українознавства в університеті є кабінет українознавства та етнології. Мета кабінету - створення у студентів чіткого уявлення про історичний шлях українського народу; ознайомлення з різними сторонами буття нації, її матеріальною та духовною культурою; джерелами української ментальності; і вже на цій основі - формування у молодого покоління не просто історичної пам'яті, а відродження національної свідомості.

Важливе місце у виховному процесі ВДУ посідає організація позааудиторної роботи, в якій використовуються різні форми.

За результатами анкетування, проведеного серед студентів ВДУ, свій позанавчальний час молоді люди хотіли б присвятити спілкуванню з друзями (86% респондентів), прослуховуванню музичних творів, переглядові вистав, телепередач, кінофільмів (57%), 43% студентів хотіли б удосконалити свої комунікативні здібності (особливо хлопці - 67%), 57% - розвинути свої творчі здібності та інтелект. 76% респондентів вважають, що сучасному студенту бракує загальної культури поведінки. А тому більшість студентів обирають такі форми дозвілля, як конкурси, вікторини, змагання (67%), туристичні походи (89%), диспути (72%), зустрічі з цікавими людьми (50%), бесіди (24%).

Тому основними формами виховної роботи й організації дозвілля студентів в університеті є:

- збори студентського колективу факультету;
- день факультету (як цикл - програма заходів),
- обговорення політичних подій, періодики, художніх творів;
- читацькі конференції, наукові й науково-практичні студентські конференції;
- диспути;

- студентський лекторій (музична, літературна сторінки тощо);
- лекції з питань охорони здоров'я, сімейного життя, з екологічних проблем, з організації наукової і навчальної роботи студентів, з правових питань;
- консультації: медичні, юридичні, психологічні тощо;
- випуски стінної факультетської газети;
- відкритий захист педагогічної практики (запрошуються студенти молодших курсів, учні середньої школи);
- творчі зустрічі з викладачами, випускниками факультету, науковцями, освітянами, творчими людьми області, міста, зі студентами інших факультетів та інших вищих закладів освіти;
- презентації книг викладачів університету, волинських письменників;
- засідання клубів, студій, віталень, заняття творчих гуртків, художніх колективів;
- фотомонтажі про студентське життя на факультеті;
- школа для леді та джентельменів (навчання культури поведінки, етикету, культурі спілкування);
- літературні, музичні вечори, вітальні, віртуальні екскурсії, українські вечорниці; вечори відпочинку, дискотеки, вечори знайомств, день іменинника в академічній групі, карнавали, бали-маскаради;
- конкурси на кращу академічну групу, на кращу сімейну студентську пару на звання справжнього студента, "містера і міс факультету"; конкурси читців, команд КВК, вікторини з предмету; конкурси на кращу творчу роботу першокурсника, на кращу курсову роботу тощо;
- виставки кращих курсових робіт, творчих робіт студентів, малюнків, фотографій і відеофільмів, колекцій з предмету, гербаріїв тощо;
- огляди художньої самодіяльності (доречно відновити і традиційно проводити на факультетах огляди "Алло, ми шукаємо таланти!");
- фестивалі;

- культпоходи до музею (Волинського обласного краєзнавчого музею, Волинського музею ікон, музею Лесі Українки при ВДУ, Луцького замку, факультетських музеїв), до картинної галереї, художніх салонів та на виставки; до театру; на концерти; в кіно - з подальшим обговоренням;

- екскурсії в інші міста і села України (Острог, Почаїв, Львів, Київ, село Коло-дичне, Берестечко);

- туристичні походи в ліс, парк;

- свято квітів ("фантазії осені"), виставки пасхальних, різдвяних композицій.

Особливе значення має гурткова робота. У цьому плані необхідно відзначити діяльність наукових, літературних гуртків, гуртків народної творчості, гуртка м'якої іграшки, хореографічної студії.

Гуртки зосереджують свою роботу на таких важливих проблемах; ознайомлення з давньоукраїнською міфологією, вивчення фольклору, символіки, мистецтва наших пращурів, детальне ознайомлення з культурно-історичним шляхом українського народу; більш детальний аналіз і висвітлення так званих "білих плям", заборонених донедавна для вивчення і популяризації тем історії і культури України тощо.

Постійним учасником різних концертів, конкурсів, зокрема щорічного Міжнародного фестивалю "Поліське літо з фольклором" є ансамбль народного танцю "Кладочка" хореографічної студії університету.

На особливу увагу заслуговує діяльність молодіжного театру-студії, якій весною 1999 р. виповнилось 5 років. Колективом театру поставлено три змістовні й цікаві вистави: "Одруження Козюлькіна" В.Лиса, "Чорна Пантера та Білий Медвідь" В.Винниченка, "Perpetuum mobile цивілізації" С.Олексеюк.

Майже на всіх факультетах (інститутах) організовані команди КВК, які беруть участь у регіональних та республіканських конкурсах, виступають з творчими звітами перед студентами та викладачами університету. З 3 по 4 грудня 1998р. у м. Рівному відбулась фінальна частина розіграшу кубка

"Захід - інтелект" за версією "Брейн-ринг", участь у якій взяла студентська команда "Міксер" факультету міжнародних відносин ВДУ.

Важливе значення в позааудиторній роботі мають екскурсії. В плани всіх факультетів (інститутів) з виховної роботи включено й різноманітні екскурсії по визначних місцях Волині, а також в інші міста і куточки України. Студенти університету є постійними відвідувачами музеїв у м. Луцьку й Волинської області, глядачами вистав Волинського драматичного театру ім. Т.Шевченка, та вистав інших театрів, ідо приїздить на гастролі до Луцька.

Необхідною складовою позааудиторної роботи з виховання національної культури молоді є залучення студентів до організації вечорів української поезії, зустрічей з українськими політиками, композиторами, співаками, артистами театру, цікавими людьми взагалі.

Доброю традицією в університеті стало відзначення 1 вересня "Посвяти у студенти" наших першокурсників, урочистості з нагоди Дня знань, Нового року, днів Лесі Українки, Шевченківських днів, свята 8 Березня, шанування ветеранів 9 Травня та ін.

У виховній роботі, яка здійснюється в університеті, домінує прагнення до студентського самоврядування на факультетах (інститутах), у гуртожитках. Проте ця робота триває. В стані організації перебувають студентські ради на факультетах, які мають очолити найбільше відповідальні, організовані студенти, мають бути призначені їх заступники відповідно до напрямів роботи: відповідальний за навчальну роботу, відповідальний за роботу в гуртожитку, відповідальний за соціальний захист студентів тощо. Кожному відповідальному мають бути підпорядковані визначені факультетські комісії і ради. У реалізації цієї діяльності велика роль належить деканам і кураторам академічних груп.

Вирішення потребують й інші виховні питання. Окреслимо деякі з них.

Головним координатором процесу гуманізації і гуманітаризації у вищому навчальному закладі має стати культурно-мистецький центр, до

складу якого мають увійти науково-методичний кабінет, “Світлиця” (художній музей), кімната психологічного розвантаження, музей історії ВДУ, лабораторія по розробці дизайну приміщення університету і його території. Створення культурно-мистецького центру передбачає посаду завідуючого центром.

Особливого значення в позааудиторний час має набути фізичний розвиток

студентів, формування їх фізичних здібностей, зміцнення здоров’я. А відтак, доцільно відродити діяльність спортивного клубу ВДУ, ввести посаду завідуючого спортивним клубом, поклавши на нього відповідні обов’язки. Необхідно посилити пропаганду здорового способу життя, запобігання вживання студентами алкоголю, наркотиків, викорінення шкідливих звичок.

Важливо посилити увагу до проблем студентської молоді, що мешкає в гуртожитках. Різноманітність видів діяльності серед студентів, що проживають у гуртожитках, передбачає організацію як колективних, так і індивідуальних форм роботи з ними. Значне місце в організаційно-виховній роботі в гуртожитках має відводитись пропаганді знань і навичок раціональної організації відпочинку і дозвілля; організації зустрічей і бесід з викладачами, представниками ректорату, медичними працівниками, працівниками органів внутрішніх справ; етичній освіті студентів. Доцільно відновити таку форму роботи як огляд-конкурс на кращу кімнату, що мають проводити виховна та студентська ради.

На сучасному етапі у виховній роботі слід застосовувати оригінальні психолого-педагогічні технології, нові підходи, виховні системи, форми і методи виховання, що відповідають сучасним вимогам; відновити роботу “Школи кураторів”; налагодити придбання за видання науково-методичної літератури з проблем виховання; вивчати досвід з виховної роботи інших навчальних закладів України і застосовувати його у виховному процесі ВДУ.

Сьогодні в стані опрацювання знаходиться “Положення про виховну роботу у Волинському державному університеті імені Лесі Українки” (Див.

Додаток. 1). Сподіваємося, що після легального обговорення воно буде затверджено. Положення надасть можливість чітко визначити об'єкти виховного процесу, тобто організаторів, керівників виховання; узгодити критерії і (норми роботи стосовно кожного об'єкту, визначити їх функціональні обов'язки. Воно, зокрема передбачає створення у ВДУ виховної ради як координуючого і контролюючого центру, як важливого фактору організації реально діючої цілісної системи виховної роботи, всі аспекти якої мають забезпечувати реалізацію поставленої мети - певних меж розвитку й вихованості випускників університету.

Висновки

Отже, перший досвід з перебудови навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти України переконує в тому, що ефективна виховна робота в інститутах, університетах сьогодні не може здійснюватися стихійно, випадково, шляхом емпіричних спроб і помилок. Як ні в якій іншій справі, тут нетерпимі кустарщина й дилетантизм, потрібні індивідуальні підходи, які забезпечують глибоке й точне пізнання, обов'язкове врахування складних механізмів виховання студентів - майбутніх спеціалістів, яким мають бути притаманні національна свідомість і самосвідомість, професійна і гуманітарна національна культура, найкращі особистісні риси громадян Української держави.

У вищому закладі освіти на основі Концепції національного виховання, схваленої Міністерством освіти України, слід реалізувати власну програму виховання, яка потребує реалізації через чітку організацію виконання накреслених перспектив виховної роботи, що, в свою чергу, сприяє ефективності виховного процесу в навчальному закладі. На зміну епізодичним виховним заходам повинен прийти системно-комплексний підхід (виховна система) до виховання майбутніх спеціалістів. Системний підхід у вихованні застерігає від стихійності, заперечує оцінювання роботи колективу за кількістю проведених заходів, а пропонує показник ефективності виховного процесу - рівень вихованості, особистісної культури,

яка в умовах переходу до ринку набуває особливого змісту і значення з точки зору економічного, соціального та духовного розвитку нашого суспільства.

Формування культури сучасних спеціалістів, в якій поєднуються високий професіоналізм, соціальна зрілість і творчий пошук, вимагає розширення соціального контексту виховних впливів на студента у їх єдності і взаємодії, а саме:

- розвиваючого навчання з вираженим виховним впливом;
  - культурного впливу життєдіяльності вузівського колективу, деканату, студентської групи на студента;
  - особистісного впливу викладача на студента у процесі педагогічного спілкування;
  - формуючого впливу особистої соціальної діяльності студента, залучення його до студентського самоврядування.

Процес виховання особистості є процесом діалектичним, що виражається в його багатохарактерності, динамізмі. Він уявляється перш за все як організація взаємодії викладача-вихователя і студента в різних видах діяльності: пізнавальній, науковій, дослідницькій, профорієнтаційній, дозвіллевій. Студент при цьому стає суб'єктом виховання і самовиховання, який свідомо розвиває в собі якості спеціаліста не вузького профілю, а високоосвіченої особи із задатками творчого ставлення до культурного прогресу цивілізації.

Набуті у вищому навчальному закладі особистісні якості, знання, вміння і навички не тільки складають основу гуманітарної культури, а й значною мірою визначають якості практичної, громадської та професійної діяльності майбутнього спеціаліста, спроможність розв'язання ним як щоденних, так і масштабних завдань, що забезпечують не просто виживання, а прогрес нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальные проблемы социального воспитания. - М.: Запорожье, 1990.
2. Гнутель Ярослав. Виховна робота в сучасних умовах: теорія и методика. - Тернопіль, 1998.
3. Гуманізація і гуманітаризація вищої освіти і їх роль у формуванні сучасного спеціаліста: Метод. рекомендації/Автори-укладачі К.М.Левківський, В.Л.Фоменко. -К., 1991.
4. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ ст.). - К.: Райдуга, 1994.
5. Деякі аспекти формування національної культури студентської молоді: Збірник наукових статей. - К.: ІЗМГІ, 1997.
6. Дзюба В.І. Соціально-педагогічні основи формування гуманістичних ціннісних орієнтацій студентської молоді. - К., 1994.
7. Закон про освіту.-К. 1991.
8. Загальна декларація прав людини. – К, 1995.
9. Зязюн І.А. Культуротворча функція виховання студентів педагогічного вузу // Вища педагогічна освіти: науково-методичний збірник. - Вип. 17. - К.: Вища шк. - 1994.-С. 66-72.
10. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник. - К.: Вища шк., 1997.-304 с.
11. Кобиляцький І.І. Методи навчально-виховної роботи у вищій школі. - Львів: Вид-во Львівського університету. - 1970. - 198 с. ,
12. Ковальчук Ф.К. Воспитание в процессе обучения в общеобразовательной школе: Учеб. пособие. - К., 1986. - 55 с.
13. Конституція України. - К., 1996. - 42 с.   І
14. Концепція виховної роботи зі студентами Волинського державного університету ім. Лесі Українки. - Луцьк, 1998. - 43 с.
15. Концепція формування національної свідомості і самосвідомості особистості (проект) // Освіта. - 1998. 4- 11 листоп.

16. Методичні рекомендації до планування виховної роботи з студентами у вищих закладах освіти III-IV рівня акредитації / Інформаційний збірник МО України. -К., 1998. -№ 17-18,-С. 50-53.

17. Молодь і закон. Збірник нормативних документів і актів з проблем виховання студентської молоді. — К., 1997.

18. Михайловський В.А. Педагогика высшей школы: Учеб. пособие. - Х., - 1991.— 184 с.

19. Методичні рекомендації і проведення організаційно-виховної роботи серед студентів: методичні рекомендації / Укл.: В.Д.Базилевич, М.І. Поночовний, І.В. Дзевульська. - К.: ІЗМН, 1997. - 28 с.

20. Основи національного виховання: Концептуальні положення / В.Г.Кудь, Ю.Д.Руденко, З.О. Сергійчук та ін. / За заг. ред. В.Г. Кудя та ін. - К.: Інформ, - вид. центр «Київ», 1993. - (4.1). - 152 с.

21. Організація, зміст, форми і методи виховної роботи серед студентів колективами кафедр вищого закладу освіти: Методичні рекомендації / Уклад. В.Д. Базилевич, М.І. Поночовний, А.І.Косарева. - К.: ІЗМН, 1997.-28 с.

22. Привітання Президента України з нагоди Дня знань // Голос України. - 1995. 31 серп.

23. Пути реализации воспитательного потенциала вуза: Методология, методика, опыт / И. Таранов и др. - Х., 1988.

24. Старченко Т.Я., Стоян О.М., Бобик О.І. Вища школа на шляху оновлення. - Львів, 1991.

25. Степанов. Професійна освіта: криза чи нові можливості // Голос України, - 1995. - 16 лют.

26. Формування духовної культури студенческой молодежи. - К.: Вища шк., 1990.- 110 с.

27. Шуст І.В. Вузівська кафедра. Нариси організаційно-педагогічної діяльності. - Тернопіль, 1995,- 114 с.

**Положення про виховну роботу у Волинському державному
університеті імені Лесі Українки (проект)**

.Загальні положення

1.1. Виховна робота у Волинському державному університеті імені Лесі Українки - цілісний процес розвитку особистості, який забезпечує реалізацію потреб студентства й держави в національному, моральному, правовому, економічному, фізичному та ін. вихованні майбутніх спеціалістів високоосвічених громадян-патріотів, громадян-творців. Вона організовується відповідно до покликання, інтересів і здібностей кожного учасника виховного процесу з урахуванням суспільних потреб та можливостей університету.

1.2. Виховна робота в університеті здійснюється згідно з чинним законодавством, Статутом університету та цим Положенням.

1.3. Виховна робота є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу в університеті, входить до планів роботи окремих підрозділів та звітної документації.

1.4. Мета виховної роботи - формування соціально активної, національно-свідомої, всебічно розвиненої особистості, здатної брати творчу участь у демократичних перетвореннях в Україні, поєднувати професійні знання з високою культурою, розвинутим духовним потенціалом.

1.5. Головні завдання виховної роботи полягають у створенні максимально сприятливих умов розвитку особистості, розкриття її здібностей, формування громадянської самосвідомості, національної гідності та патріотизму, гуманістичних цінностей, естетичних смаків і творчого мислення.

1.6. Виховну роботу в університеті здійснюють: ректор, проректори, декани (директори) факультетів (інститутів), заступники деканів, професорсько-викладацький склад, працівники спеціалізованих підрозділів

університету, органи студентського самоврядування, старости академгруп, профспілкові та інші організації університету. Організацію і керівництво виховною роботою в академгрупі і забезпечує куратор, який призначається з числа викладачів університету.

1.7. Посадові особи та органи, які здійснюють виховну роботу, самостійно визначають її зміст, форми та методи з урахуванням стратегічних завдань та вимог Державної національної програми "Освіта", Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Статуту університету, цього Положення та інших нормативних документів.

1.8. Матеріальне забезпечення виховної роботи в університеті здійснюється за рахунок:

- коштів державного бюджету України (згідно з кошторисом університету);
- позабюджетних коштів університету;
- благодійних внесків фізичних та юридичних осіб;
- інших надходжень.

II. Управління процесом виховання студентів

2.1. Загальне керівництво виховною роботою в університеті здійснює проректор з гуманітарних питань.

2.2. Вчена рада університету щорічно заслуховує питання про стан та перспективи виховної роботи в університеті та визначає, напрямки на наступний період.

2.3. Декани (директори) факультетів (Інститутів) здійснюють виховну роботу і несуть персональну відповідальність за стан виховної роботи у відповідних підрозділах.

Керівники інших підрозділів здійснюють керівництво виховною роботою, що проводиться згідно з призначенням і завданнями цих підрозділів та несуть персональну відповідальність за її стан.

2.4. Вчені ради факультетів (інститутів) щорічно заслуховують питання про стан і перспективи виховної роботи на факультеті (в інституті) та визначають її основні напрями на наступний період.

2.5. Організацію, поточний контроль та організацію виховної роботи на факультеті (в інституті) здійснює декан або призначений заступник декана (директора).

III. Методичне забезпечення виховної роботи

3.1. Координацію та методичне забезпечення виховної роботи здійснює рада з виховної роботи університету. До її складу входять: проректор з гуманітарних питань (голова), проректор з адміністративно-господарської роботи, методисти з виховної роботи, директор студентського містечка, заступники деканів (директорів) факультетів (Інститутів), призначені керувати виховною роботою, директор культурно-мистецького центру, керівник

соціально-психологічної служби; завідувач спортивним клубом, голова профспілкового комітету студентів, голова профспілкового комітету викладачів, завідувач бібліотеки.

Персональний склад ради затверджується ректором.

3.2. Рада університету з виховної роботи:

- готує до розгляду на засіданні вченої ради питання про стан, пріоритетні напрями та перспективи виховної роботи в університеті;
- розробляє проекти нормативних документів з питань виховної роботи;
- заслуховує звіти факультетів (інститутів) та інших підрозділів університету про здійснювану ними роботу;
- розробляє програми та вносить пропозиції щодо організації навчання кураторів (наставників академічних груп) та обліку досвідом виховної роботи;
- організовує науково-методичні семінари та конференції з питань виховної роботи в університеті;

- координує виховну роботу факультетів (Інститутів) та підрозділів університету;
- виконує функції загальноуніверситетської комісії з визначення кращих кураторів року;
- виконує доручення керівництва університету з питань виховної роботи .

Засідання ради проводяться двічі на семестр. Рішення приймаються більшістю голосів членів ради, присутніх на засіданні.

Для підготовки та розгляду питань на засіданнях ради можуть створюватися робочі групи та комісії з числа викладачів, студентів, аспірантів та співробітників університету.

3.3. Для надання соціально-психологічної та педагогічної допомоги студентам з питань навчання, виховання, підготовки до сімейного життя, вирішення певних конфліктів та інших проблем в університеті має функціонувати центр психолого-педагогічного консультування, куди запрошуються юристи, лікарі, психологи, педагоги тощо, для надання кваліфікованих консультацій студентам.

IV. Куратори (наставники) академічних груп

4.1. Безпосереднє і постійне керівництво виховною роботою в студентських академічних групах здійснюється кураторами, які призначаються з числа кращих викладачів кафедри.

4.2. Куратори академічних груп:

- сприяють створенню належних умов для оволодіння студентами професійними знаннями та вміннями з обраної спеціальності;
- вивчають соціально-родинне, майнове, побутове становище студентів;
- використовують різні форми і методи індивідуальної, групової та колективної роботи зі студентами факультету (інституту);
- сприяють адаптації студентів молодших курсів до навчання, організують допомогу студентам, які з різних причин погано навчаються;
- сприяють формуванню студентського колективу;

- сприяють самостійній науковій та творчій роботі студентів, їх участі у наукових гуртках;

- здійснюють виховну роботу з порушниками навчальної дисципліни, правил проживання в гуртожитку тощо;

- сприяють виконанню обов'язків старости групи, вносять пропозиції про звільнення та призначення старости;

- погоджують характеристики на студентів;

- проводять інші заходи виховного характеру.

4.3. Наприкінці кожного навчального року куратори звітують па раді факультету, де визначають кращих для участі в конкурсі "Куратор року" в університеті.

4.4. Викладач, що працює на посаді куратора академічної групи, має право на доплату до окладу згідно з нормативно-правовою базою. Декани (директори) факультетів (інститутів), їх заступники, завідувачі кафедр та сумісники не призначаються кураторами академічних груп.

V. Планування виховної роботи

5.1. Річні плани виховної роботи університету пропонуються радою з виховної роботи й затверджуються ректором.

5.2. Семестрові плани виховної роботи на факультеті (інституті) обговорюються на раді факультету (інституту) і затверджуються деканом, (директором).

5.3. Плани виховної роботи в академічній групі складаються на семестр і затверджуються на засіданні кафедри, підписуються куратором і завідувачем кафедри.

Розглянуто та схвалено вченою радою університету, протокол № від " _ " 1990р.

Схема 1. Модель спеціаліста

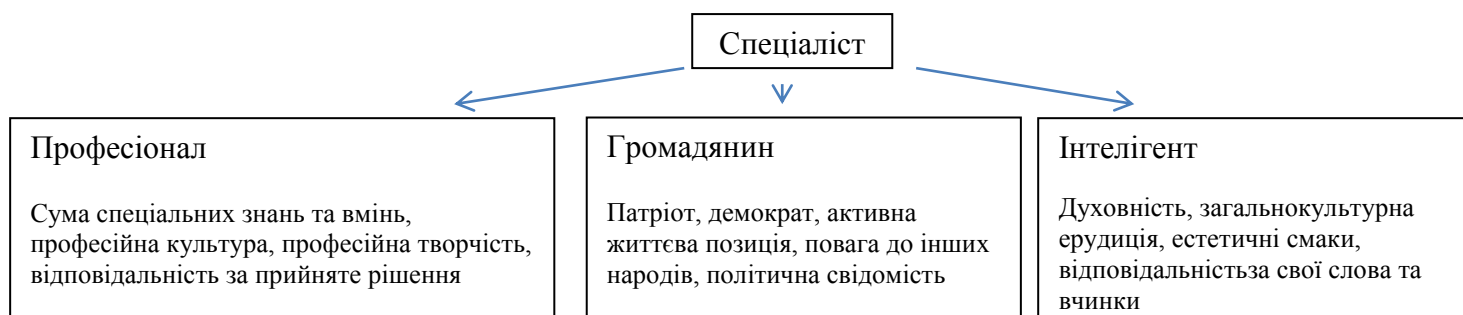

Схема 2. Виховна рада вищого закладу освіти

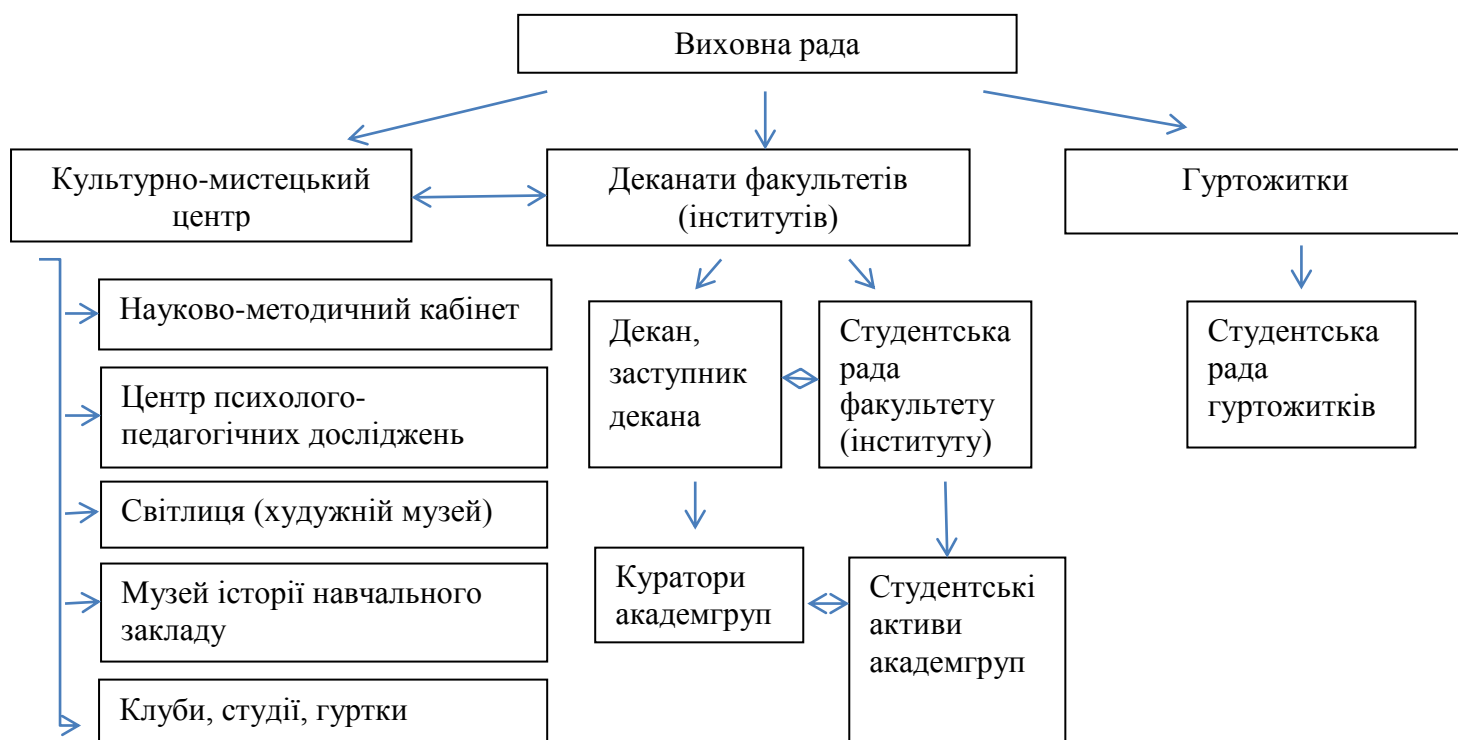
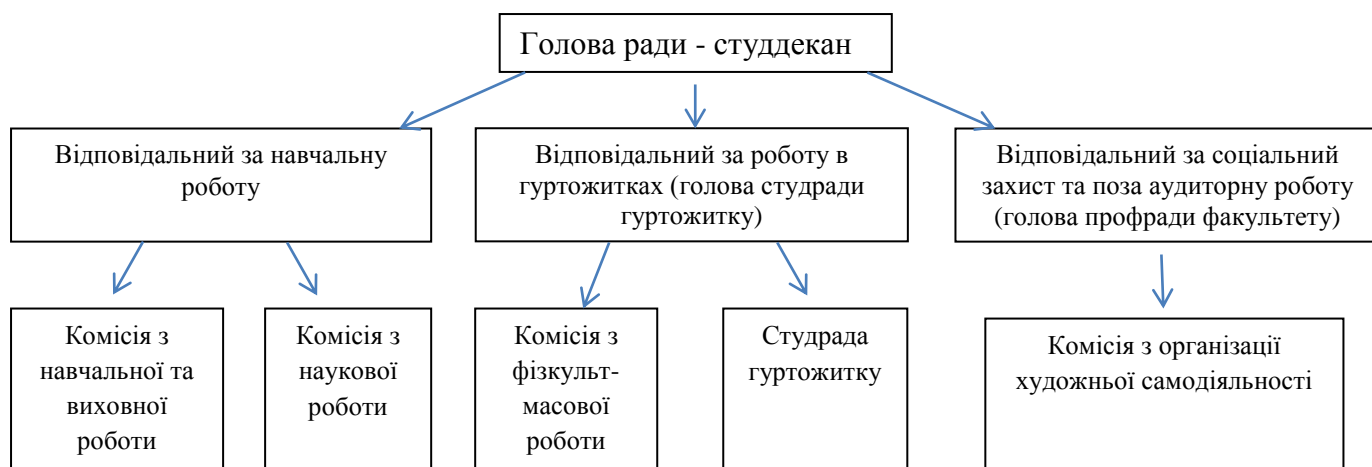

Схема 3. Зміст виховної роботи деканату

Схема 4. Структура органів студентського самоврядування

План виховної роботи у 37 академічній групі педагогічного факультету на II семестр 1999-2000 навчального року

1	Провести збори академгрупи з метою аналізу завершення зимової сесії, уточнення заходів і відповідальних за них згідно з планом виховної роботи на II семестр.	лютий
2	Провести бесіду “Здоровий спосіб життя і нетрадиційні методи оздоровлення (система І.Іванова та ін).	лютий
3	З метою формування інтересу до професії соціального педагога, формування відповідних умінь і навичок, узгодити волонтерську допомогу класам ЗПР школи-інтернату м. Луцька.	лютий
4	Спільно з іншими учасниками волонтерського клубу “За покликом серця провести на педагогічному факультеті тематичну програму-вечір "Скажи наркотикам і СНІДу - ні!"	березень
5	Провести тематичний вечір поезії і авторської пісні, присвячений Дню 8 Березня “Кохання - вічна тайна”.	березень
6	Провести літературні читання "Не забудьте пом'янути" (з нагоди річниці від Дня народження Т.Г.Шевченка).	березень
7	Відвідати гуртожиток з метою вивчення: стану забезпеченості студентів необхідним майном; тепло і водопостачання; структурі вільного часу; організації підготовки до занять.	березень
8	Організувати відвідування студентами групи вистави в обласному музично-драматичному театрі ім. Т.Г.Шевченка і запросити на її обговорення учасників акторської трупи.	березень
9	З нагоди 60-річчя з Дня утворення першого вищого навчального закладу на Волині - Луцького учительського інституту - прочитан для студентів групи лекцію "Розвиток освіти і науки на Волині у 1939-2000 рр."	квітень
10	Провести годину куратора до 14-ої річниці Чорнобильської катастрофи.	квітень
11	Провести годину куратора “Гілки мого родоводу”.	квітень
12	Провести диспут серед студентів групи "Посперечаймося про смаки і моду”.	квітень
13	До Дня святкування 55-річниці Перемоги провести зустріч студентів групи з учасниками Великої Вітчизняної війни - працівниками ВДУ, В.О.Кудем.	травень
14	Провести тематичний вечір до Дня Матері “Берегиня родинного гнізда із запрошенням матерів студентів академгрупи”.	травень
15	День здоров'я на факультеті. Організувати поїздку студентів в одну із приміських зон відпочинку.	травень
16	Провести екскурсію до історико-краєзнавчого заповідника "Луцьк відомий та невідомий”.	травень
17	Провести бесіду ”Культура інтимних стосунків”.	травень
18	Провести збори академгрупи щодо підготовки до літньої сесії.	травень

Куратор

Зав. кафедри

ПЛАН ВИХОВНОЇ РОБОТИ

ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНОЇ, ФІЛОЛОГІЇ - НА 1999-2000 РР.

№	Зміст	Дата проведення	Відповідальні
ВЕРЕСЕНЬ			
1.	День знань. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Зустріч студентів з ректором, деканом та його заступниками, завідуючими кафедри ▪ і викладачами факультету. ▪ Посвячення в першокурсники. ▪ Зустріч першокурсників з ветераном війни і праці. ▪ Відвідування музею ▪ Вечір відпочинку. ▪ Огляд газет, присвячений новому навчальному року І/Х фіналу ігор КВК.	1.09.1999	заст. декана з вих. роботи студ. клуб заст. декана з вих. роботи куратори груп студ. клуб куль-ри редколегія
2.	“Дозвольте відрекомендуватися” – конкурс галантів 1-го курсу	26-28.09 1999 30.09 1999	культ.-мас. сектор студ. департамент
3.	Виховні часи в групах: вибори старости, профоргів груп; знайомство студентів з кураторами та викладачами;	протягом місяця	куратори
4.	виявлення галантів; різне.		
5.	Засідання старостату та студ ради факультету.	кожного вівторка	студ. департамент
6.	Засідання кураторів груп	кожного понеділка	заст. декана
ЖОВТЕНЬ			
1.	День вчителя. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Конкурс газет, присвячений вчителям. ▪ Поздоровлення викладачів факультету зі святом. 	3.10 1999	редколегія старости груп
2.	Проведення виховних часів у групах.	протягом місяця	куратори
3.	Засідання старост та студентської ради факультету.	кожного вівторка	студ. департамент
4.	Засідання кураторів груп	1-ий	

		понеділок місяця	заст. декана
	ЛИСТОПАД		
1.	“Осіннім бал” - вечір відпочинку студентів.	14.11.1999	культ.-мас. сектор
2.	Огляд талантів 1-их курсів усіх факультетів.	21.11.1999	студ. рада ун-ту куратори груп
3.	Відвідування театрів, музеїв, виставок.	протягом	
4.	Відбіркові ігри “Що? Де? Коли?” по історії України	місяця 24-26.11.1999	студ департамент
5.	Проведення виховних часів у групах.	протягом	
6.	Засідання старост та студентської ради факультету.	місяця	куратори
7.	Засідання кураторів груп.	кожного вівторка 1-ий	студ. департамент
		понеділок місяця	заст. декана
	ГРУДЕНЬ		
1.	Фінальні ігри клубу “Що? Де? Коли?”.	2.12.1999	студ. департамент
2.	Фінальні ігри КВК.		команда фак-ту
3.	20-річчя кафедри німецької філології: ▪ урочистий вечір; ▪ огляд святкових газет на німецькій мові; ▪ концерт.	12-14.12.1999 20.12.1999	студенти та викладачі кафедри
4.	Конкурс газет, присвячених Новорічному святу.	25.12.1999	редколегія
5.	Різдвяні зустрічі	29.12.1999	студ рада ун-ту
6.	Новорічний концерт.	28.12.1999	студрада ун-ту
7.	Місцевий огляд команд з ритмічної гімнастики.	27.12.1999	кафедра фіз. виховання
8.	Проведення виховних часів у групах.	протягом	куратори
9.	Засідання старост та студентської ради факультету.	місяця	
10.	Засідання кураторів груп.	кожного вівторка 1 -ий понеділок місяця	студрада фак-ту заст. декана
	ЛЮТИЙ		
1.	Вечір, присвячений дню закоханих.	14.02.2000	культ -масовий департамент
2.	Конкурс газет, присвячений дню святого Валентина.	14.02.2000	редколегія
3.	Напівфінал ігор КВК.	14.02.2000	студклуб
4.	День іменинників, які народилися взимку (в кожній академгрупі).	протягом місяця	куратори,старости
5.	Вибори членів студради факультету в академ групах.	16-19.02.2000	студрада, куратори
6.	Студентська конференція на факультеті.	21.02. 2000	студрада
	<u>Порядок денний.</u>		
	1 Підведення підсумків роботи студентської ради факультету в		

	першому семестрі та затвердження плану культурно-масових заходів на другий семестр. 2. Вибори голови та членівт студентської ради факультету. 3. Вибори делегатів на загальноуніверситетську студентську конференцію		
7.	Загальноуніверситетська студентська конференція <u>Порядок денний.</u> 1 Підведення підсумків роботи студради університету в першому семестрі та план роботи на другий семестр. 2. Питання взаємодіяльності студради та профкому студентів університету. 3. Вибори нового складу студентської ради.	25.02.2000	студрада університету *
8.	Засідання старост та студентської ради факультету.	кожної середи	заст. декана з виховної роботи, студрада факультету
	БЕРЕЗЕНЬ		
1.	Концерт, присвячений жіночому дню “8 Березня”	6.03.2000	студклуб
2.	Конкурс святкових газет.	6.03.2000	редколегія
3.	“Моя майбутня професія” - конференція по підсумкам педагогічної практики у школі студентів четвертого курсу.	10.03.2000	керівники практики, куратори груп
4.	“Зустріч з Європою” - тиждень іноземної мови. ▪ показ вистави па французькій мові ▪ театру факультету. ▪ Концерт.	16-20.03.2000	мовні кафедри
5.	Засідання старост груп та членів студради факультету.	кожної середи	студрада факультету
6.	Засідання кураторів груп.	кожного понеділка	заст. декана з виховної роботи
7.	Вечори відпочинку.	протягом місяця	студклуб
8.	Відвідування Волинських музеїв та виставок.	протягом місяця	куратори
	КВІТЕНЬ		
1.	День гумору.	1.04.2000	студклуб

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ КВК-асорті. ▪ Огляд гумористичних газет. 		редколегія
2.	День університету.	15.04.2000	студклуб
3.	Фінал ігор КВК.	20.04.2000	студклуб
4.	Вечори відпочинку.	протягом місяця	студрада
5.	“Студентська весна” - огляд студій ерудклубу культури.	15.04.2000	студклуб
6.	Ігри “Що? Де? Коли?”	13.04.2000	студрада
7.	Засідання старост та членів студради факультету	кожної середи	студрада
8.	Засідання клраторів груп	кожною понеділка	заст. декана з виховної роботи
ТРАВЕНЬ			
1.	Поздоровлення ветеранів війни.	7.05.2000	студрада
2.	Мітинг біля пам’ятника загиблим.	8.05.2000	куратори груп
3.	Круглий стіл з ветераном Вітчизняної війни.	11.05.2000	куратори груп
4.	Підготовка до Дня факультету.		студ. департамент
5.	День факультету іноземної філології. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Святкове відкриття. ▪ Привітання гостей свята. ▪ Концерт. 	20.05.2000	куратори груп
6.	Засідання кураторів, старост та студради факультету.	кожної середи	студрада, заст. декана з вих. роботи

Додаток 8

“Затверджую”

Проректор з гуманітарних питань

ПЛАН

ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА ФАКУЛЬТЕТІ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

№	Захід	Термін	Виконавець
I. ГУМАНІТАРНА ПРОГРАМА			
1.	Організаційні збори студентів факультету “Яким я бачу життя на факультеті, в університеті”	вересень	декан, куратори, старости груп
2.	Організувати щомісячний випуск факультетської газети “Філолог”	вересень жовтень листопад грудень березень квітень травень	22 акад. гр. 32 акад. гр. 41 акад. гр. 31 акад. гр. 21 акад. гр. 51 акад. гр. 11 акад. гр.

3.	Відкритий захист педагогічної практики із зарубіжної літератури студентів У курсу. Випуск стінної газети “Єралаш- 3”	листопад	заст. декана, 51 і 41 акад. гр.
4.	Акція “Студенти факультету - школі”. Літературний вечір “Московські футуристи” (для 10-11 класів міських шкіл та вчителів міста)	жовтень	заст. декана. методисти з літератури
5.	Участь у святкуванні 5-річчя ВДУ ім. Лесі Українки	17-19 вересня	декан, куратори. старости груп заст. декана.
6.	Продовження циклу зустрічей філологів із викладачами університету - авторами поетичних збірок: О.Рисаком, М.Маргинюком	жовтень	41 акад. гр.
7.	Участь у Днях науки на факультеті	квітень	куратори
8.	Круглий стіл студентів та викладачів факультету' “Проблеми методології V сучасному літературознавстві”	20 листопада	заст. декана 51 акад. гр.
9.	Дні слов'янської писемності та культури на факультеті. Тиждень факультету	20-25 травня	декан.заст. декана, куратори, старости груп
10.	До святкування Лесиних днів. Зустріч з доцентом кафедри історії української літератури О.О.Рисаком. Відвідування кімнати-музею Лесі Українки на факультеті україністики. Лекція у Волинському краєзнавчому музеї “Родина Косачів та духовне життя України”	лютий лютий лютий	41 акад. гр. 11,32 акад. гр. 21,22,31,41 акад. гр.
11.	Відвідування музею-садиби Лесі Українки в с. Колодяжне	травень	куратори 1 - ІУ курсів
12.	Участь у святкуванні Шевченківських днів. Лекція у Волинському краєзнавчому музеї “Шевченко - художник”	4.03.2000	декан, 1 -ІУ курси
13.	Брати участь у освітній та культурній програмі Волинського Академічного Дому	протягом року	декан, старости груп
14.	Розробити програму Заходів “Рік О.Пушкіна на факультеті слов'янської філології” та втілити її у життя	січень - червень	заст. декана, старости груп
15.	Організувати роботу “Школа для леді та джетьельменів”. Підготувати та провести день гречності на факультеті	23.02.20 6.03.2000	заст. декана. старости груп
II. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ПРОГРАМА			

1.	Організувати щомісячні культпоходи до драмтеатру, на художні виставки у картинну галерею, мистецький салон	вересень - травень	куратори. старости груп
2.	Свято-церемонія прийняття студентів-першокурсників до родини студентів факультету слов'янської філології	18.09.99	11,14 акад. гр.
3.	Святкування Дня працівників освіти на факультеті: - участь у святковому концерті; - музичні вітання викладачам факультету; - свято квітів "Фантазії осені"	2.10.99	11,51 акад. гр. 11,21.31,31.41 акад. гр.
4.	Музична імпреза. Зустріч із камерним оркестром "Кантабіле" (худ. керівник Т.Рівець)	листопад	заст. декана
5.	Літературна вітальня. Зустріч із псетесою-перекладачкою з іспанської О.Кр тагальською.	жовтень	41 акад. гр.
6.	Художній сачон. Зустріч із заслуженим художником України Т.Галькун	жовтень	22 акад. гр.
7.	Святкування Дня студента на факультеті	17.11.99	заст. декана, 32. 51 акад. гр.
8.	Літературний вечір, присвячений Б Брехту	листопад	41 акад. гр.
9.	Літературний вечір, присвячений ювілею А.Міцкевича	грудень	31 акад. гр.
10.	Святкування Нового року та Різдва на факультеті. Відкриття року.Пушкіна на факультеті	26-28.12.99	заст. декана. 1 - 1У куреи
11.	Святкування Міжнародного жіночого дня. Виставки, музичні вітання. Конкурс на звання "Міс факультету"	6-7.03.2000	заст. декана, I - 1У курен
12.	Літературна вітальня. Лірика кохання. Пушкіна	березень	21 акад. гр. куратори,
13.	Гуморина	1.04.2000	I - 1У курси
14.	Святкування Пасхи: конкурс Пасхальних композицій. Лекція у Волинському музеї ікон "Символіка православної ікони"	квітень	заст. декана
15.	Літературний вечір, присвячений Дню Перемоги	8.05.2000	32 акад. гр.
16.	Свято останнього дзвоника на факультеті	травень	куратори. 11 акад. гр.
17.	Екскурсії:	травень	куратори.

	<p>“Зимне: історія і сучасність” “До Дня музеїв. Львів - місто музеїв”</p>		11 акад. гр.
	ІІІ. ПРОГРАМА “ЗДОРОВ'Я”		
1	Організувати чергування та прибирання аудиторій (графік та розподіл аудиторій затверджено)	щотижня	старости труп 32 акад. гр., 1 - 1У
2	Організувати та провести День здоров'я на факультеті (туристичний похід у ліс с. Гараджа, конкурси)	26.09.99	заст. декана, куратори
3	Медичні консультації: а) зустріч з гінекологом; б) зустріч з психологом; в) “Вітаміни в нашому житті”	листопад грудень квітень	I - ІУ курси I - ІУ курси II - ІУ курси
	ІV. ПРАВОВА ПРОГРАМА		
1	Знайомство з правами та обов'язками студентів ВДУ імені Лесі Українки	вересень	куратори
2	День прав людини. Юридична консультація “Права молодого спеціаліста. Робота за сумісництвом”. Зустріч з юристом університету	10.12.99	заст. декана, I - ІУ курси
3	Зустріч з представниками міськво та облво “Про перспективи працевлаштування студентів факультету”	березень	декан, I - ІУ курси
	У. ЕКОЛОГІЧНА ПРОГРАМА		
1	Екологічна консультація “Як правильно харчуватися”	квітень	куратори, I - ІУ курси
2	Лекція з екологічних питань. Зустріч з академіком, проректором університету Я.О.Мольчаком	25.04. 2000	куратори I - ІУ курси
3	Зустріч з працівниками Інституту здоров'я і фізичної культури молоді за програмою “Реабілітація”	квітень	заст. декана I - ІУ курси
4	Зустріч з письменником, який піднімає в своїй творчості проблеми екології	березень	заст. декана I - ІУ курси
	УІ. ПРОГРАМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ		
1	а) з гуманітарними факультетами університету Спільно з факультетом україністики організувати святкування Лесиних днів та Шевченківських свят на факультеті	лютий, березень	заст. декана
2	Запрошувати студентів факультету		

	україністики та інших факультетів на заходи за програмою "Рік Пушкіна" (до 200-річчя від дня народження поета)	грудень - червень	заст. декана
3	Провести зустріч із вчителями-мовниками на курсах підвищення кваліфікації в ШО студентів філологів	листопад	заст. декана, 1 - ІУ курси
4	Спільно з факультетом україністики відзначити ювілей.Олеся та М.Хвильового	грудень	декан. ІУ - У курси
5	Координувати роботу кураторів академічних груп, куратора студентського гуртожитку	вересень - травень	заст декана
6	Співпрацювати з лекторською групою студентів "Прометей". Спільно провести засідання літературної вітальні, присвячене ювілею Л. Бикова	грудень	заст. декана
1	б) з батьками студентів факультету Провести батьківські збори	лютий	декан, заст. декана

Декан факультету Заст. декана з виховної роботи

Затверджено на засіданні ради факультету слов'янської філології від_

ЗМІСТ

Вступ

1. Нормативно-правова база
2. Науково-теоретичні основи виховання
3. Забезпечення виховної роботи у вищому закладі освіти.
  - 3.1. Організація й управління виховним процесом
  - 3.2. Виховання студентів під час навчальної діяльності. ..
  - 3.3. Зміст виховної роботи деканату
  - 3.4. Діяльність куратора (наставника) академічної групи.
  - 3.5. Студентське самоврядування
4. З досвіду виховної роботи Волинського державного університету імені Лесі Українки..
5. Висновки
6. Додатки

В.Ф.Сергеева, В.Є.Прокопчук, Н.В.Балабуха

Виховна робота в сучасному вищому закладі освіти (Методичні рекомендації).

Редактор і коректор В.Голюк

Редакційно-видавничий відділ “Вежа” Волинського державного університету імені Лесі Українки (43025 м. Луцьк, пр. Волі, 13), 2000

Підгі. до друку 17.5.2000 Формат 40x24 1/16 Папір офсетний. Гарн. Тайме. Друк цифровий Обсяг 4,7 обл.-вид. арк. Наклад 100 пр. Вир. № 112. Безкоштовно.

Друк - РВВ “Вежа” (43025 м. Луцьк, пр. Волі, 13). Зам. 112

В.Ф.Сергеева, В.Є.Прокопчук, Н.В.Балабуха С 32 Виховна робота в сучасному вищому закладі освіти (Методичні рекомендації).

Редакційно-видавничий відділ “Вежа” Волинського державного університету імені Лесі Українки (263025 м. Луцьк, пр. Волі, 13), 2000. -91 с.

У методичних рекомендаціях висвітлюються загальні закономірності, принципи й методика організації виховної діяльності в сучасному вищому закладі освіти, накреслюються шляхи її вдосконалення, подаються практичні розробки з виховної роботи.

Для організаторів виховної роботи вищих навчальних закладів освіти.

УДК 378.1 ББК 74.580.0